

TDK Dolgozat

Az okozati összefüggés vizsgálata a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselek- ményének esetében

Károli Gáspár Református Egyetem Állam– és Jogtudományi Kar

Kubisch Károly TDK dolgozat

Büntető anyagi jogi terület

2014.november 1.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
I. történeti előzmények	4
1. 1. A Római szabályozás	5
1.2. A veszélyeztetés kérdése és a veszélyviselés	6
1.3. A károkozás és a veszélyeztetési magatartás elhatárolása	7
1.4. A középkori szabályrendszer áttekintése	8
1.5. A céhek kialakulása.....	9
II. A magyar büntetőjogi szabályozás alakulása a veszélyeztetési magatartás kapcsán.....	10
2.1. A magyar vonatkozású büntetőszabályok fejlődése.....	10
2.2. A boszorkányság, mint veszélyeztető magatartás	10
2.3. A méregkeverés tényállása.....	11
2.4. A Váradi Regestrum.....	11
2.5. A veszélyeztetési magatartás elemzése a középkori magatartási szabályokban	12
2.5.1. Elkövetői magatartás:.....	12
2.5.2. Sértetti pozíció.....	13
2.5.3. Okozati összefüggés és a felelősség kérdése:.....	13
2.6. A közvetlen veszélyeztetés fogalma a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés az 1878. évi V. tc. rendszerében.....	13
2.7. A modern büntetőjog rendszerének reakciója a veszélyeztetési bűncselekményekre.....	15
III. Az okozatossági elméletek.....	17
3.1. Az okozatosság kérdése a filozófiában	17
3.1.2. Az individualizáló okozatossági elmélet.....	18
3.1.3. A generalizáló elmélet - adekvát kauzalitás	19
3.1.4. Az objektív beszámítás tana.....	19
3.2. Az objektív általános szabályszerűség (regularitás) okkiválasztó elmélete	21
IV. A foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés okozati összefüggései.....	22
4.1. A veszély mint hátránnyal járó káros eredmény	22
4.2. Az okozatosság vizsgálata, a hatóerő	23
4.3. A káros eredmény lehetőségének foka a bekövetkezés valószínűségének mértéke.....	23
4.4. A veszélyeztetési tényállások összevetése	24
4.5. A foglalkozási szabályok és a büntetőjogszabály	24
4.7. A cselekmény passzív alanya, sértettje	25
4.8. A foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés alanya.....	25
4.6. A bírói joggyakorlat a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés eseteiben.....	26

4.7. A munkavédelemre vonatkozó foglalkozási szabályok megsértéséből következő büntetőjogi felelősség értékelése.....	26
4.8. Biztonsági előírások, szabályok megszegésének gyakorlati értékelése	27
4.9. Az orvosi tevékenység szakmai szabályainak megszegéséből adódó veszélyhelyzetek bírói értékelése.....	28
4.10. Építkezés kivitelezésére vonatkozó, műszaki, statikai szabályok megszegésére vonatkozó esetek.....	30
4.11. Lőfegyver és lőszer, a robbantószer illetve robbanóanyagra vonatkozó előírások megszegése.	31
4.12. A közlekedési szabályokra vonatkozó büntetőjogi és szabálysértési magatartási szabályszegés gyakorlati elemzése.....	32
4.13. A foglalkozási szabályok hatálya büntetőjogi értékelés szempontjából	33
V. összefoglalás, de lege ferenda gondolatok	35
5.1. Az orvosi hivatás, a „műhiba” más foglalkozási szabályoktól való eltéréseinek kiemelése. 36	
5.1.1. A „lege artis”	37
5.1.2. Érvek az orvosi hivatás kiemelésére a foglalkozási szabályok alól	37
5.2. Az ítéleti indokolásokban egységes okozatossági elvekre történő utalás.....	39
VI. Felhasznált irodalom	42
6.1. Könyvek	42
6.2. Ph.D. értekezések, tanulmányok, módszertani levelek	43
6.3. Bírói határozatok, elvi döntések, kollégiumi vélemények	44

Bevezetés

Dolgozatomban a büntetőjogi okozatosság kérdését vizsgálom történeti, elméleti és gyakorlati jogalkalmazói szempontból. Szeretném elhatárolni a természettudományos és a filozófiai okozatosság kérdéskörét a büntetőjogi okozatosságtól abban az értelemben, ahogy ezt Balás P. Elemér 1936-ban írt könyvében¹ is teszi. Bibó István a könyv méltatásában kifejti, hogy a dogmatikai okfejtésen kívül a (jogi) szaktudomány és a filozófia helyes viszonyának megtalálása teszi értékessé ezt a művet. Ezen felül három alapkérdést szeretnék körüljárni: a veszély fogalmát, a foglalkozási szabályok kérdését és az okozatosság büntetőjogi fogalmát. Egyértelmű, hogy történeti koronként változó a veszély megítélése, s a foglalkozási szabályok is nagyon eltérőek: úgy is fogalmazhatnánk, hogy írott formában nem találhatók. Az okozatosság vizsgálata pedig jelenkori értelemben – azaz nem szellem-történeti, metafizikai szempontból – pedig egyszerűen nem létezik: ezt néhány gyakorlati példával is igyekszem bemutatni a történeti előzményekben. Ezért az okozatossági elméletek kérdéskörének áttekintésére a XIX. és XX. századi német jogtudomány és a kapcsolódó magyar jogtudósok művein keresztül – az ekkor kidolgozott fogalomkészlettel –, igyekszem sort keríteni. Dolgozatomban nem térek ki részletesen a magánjogi és filozófiai okozatosság kérdéskörére, csupán érintőlegesen teszek említést róluk. Igyekszem a büntetőjogi okozatosság kérdésre koncentrálni. Ezen belül, a John Stuart Mill által kifejtett *conditio sine qua non* elméletre fókuszálok, illetve az ezzel kapcsolatos elméleti kritikákra. Az okfogalom meghatározásában a Balás P. Elemér által követett vezérsíkot igyekszem megtartani vagyis, röviden kitérek az individualista és a generalizáló elméletekre, megemlítve az adekvát okozatosság illetve az objektív beszámítás fogalmának lényegi kérdését. Lényegesnek találtam még a regularitás elvén alapuló okszűrő mércét, amit általában szakértői bizonyításnál lényeges. Dolgozatomban a veszély fogalmának alapjául Angyal Pál által kidolgozott veszélyfogalmat használom² és ehhez mérem a történeti bevezetőben bemutatott korszakok jogalkotói által veszélyesnek ítélt eseményeket. Ötven bírósági határozatot tekintettem át azzal kapcsolatban, hogy az egyes okozatossági elméletek hogyan jelennek meg és képeznek közös metszeteket a bírósági gyakorlat során létrejövő ítéleti indokolásokban.

¹ BALÁS P. ELEMÉR: Az okozatosság büntetőjogi problematikája. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata 7. Szám. 1936.

² ANGYAL Pál: A veszélyfogalom a Büntetőjogban. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest, 1942

I. történeti előzmények

A veszély fogalmának koronként eltérő meghatározása az állam és a jog kialakulásától fogva központi kérdésként jelenik meg. Az ókorban a veszély fogalma és a veszélyeztető magatartás megítélése a vizsgált társadalom életviszonyainak megfelelően alakul. A Szent Bibliában a veszély szó mindösszesen háromszor szerepel³ és nem törvényi kategóriaként. Angyal Pál írja, hogy a veszély fogalma alatt mindig „*valamely hátrány bekövetkezésének közeli lehetőségét, valószínűségét értjük.*”⁴ A veszély bekövetkezésének kérdése tehát nem önmagában annak létezése, hanem a bekövetkezésének valószínűsége teszi a jog számára értékelhetővé. Az ókorban a jog ugyan eseti jelleggel és empirikus alapon – ahogy dr. Tóth J. Zoltán megfogalmazza –,⁵ ítélet formájában kimondta bizonyos magatartásokra a veszélyeztetés definícióját. A foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés érdekes ókori példája az a Hammurapi által megfogalmazott jogszabály, mely szerint „*ha egy építész által felépített épület rádől a tulajdonosra és megöli azt, akkor az építész meg kell ölni, ha a tulajdonos fia leli halálát az épület romjai alatt, akkor az építész fiát kell megölni a talio értelmében.*”⁶

Hammurapi törvénykönyvének további érdekessége az orvosi felelősségre vonatkozó szabály. „*Ha az orvos meggyógyítja műtétével egy szabad ember szemét, gyógyítási díja tíz siquim, míg ha ezt egy félszabad emberrel teszi, úgy öt siquim, rabszolga esetében pedig a gyógyítás csak két siquim lehet. Ám, ha az orvos halált vagy nehezen gyógyuló sebet okoz, akkor szabad ember esetében a kezét kell levágni, míg rabszolga esetében másik rabszolgával kell pótolni a sértettet.*”⁷ Hammurapi által felépített szabályban megtalálható egyfelől a modern polgári jog által is alkalmazott reparatio jogintézménye, a vétkeesség és felelősség folyományaként. Amennyiben a jogtárgy sérelme olyan fokú, hogy az közbűncselekmény hatálya alá esik, akkor belép a talio elv, és súlyos csonkításos büntetést szab ki a foglalkozási szabályt megszegő orvosra. Ezek a példák azért érdekesek a dolgozat szempontjából, mert bizonyítják, hogy már az ókori szokásjog értelmében is a házat építővel, illetve a gyógyítási tevékenységre vállalkozóval szemben a körültekintő, gondos magatar-

³ SZENT BIBLIA Károli Gáspár fordítása: Jeremiás siralmai: 5:9, Apostolok Cselekedetei: 19:27, Pál első levele a korinthusiakhoz: 15:30.

⁴ ANGYAL Pál: A veszélyfogalom a büntetőjogban. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest, 1942. 1. o.

⁵ „HAMMURAPI törvényei valójában nem a mai értelemben vett „törvények”, vagyis nem absztrakt jellegű, előre lefektetett normák voltak, sokkal inkább konkrét ügyeket eldöntő bírói ítéletekre hasonlítottak”

⁶ TÓTH J. Zoltán: Halálbüntetés az ókorban. Forrás: <http://jesz.ajk.elte.hu/tothj20.html#.ftn8> (2014.10.31. 21:50)

⁷ Dr. BEDNAY Dezső: Modern Állam és jogtörténet alapjai (Bevezetés a jogtörténetbe). Budapest, 2009.

tást várta el a jogalkotó. A Mózesi törvények esetében a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés másik érdekes példája az „*Isten lakhelyének, a Frigyládának hibás kivitelezése*”, melynek során a jogtárgyként megfogalmazott Isten és az egyén közötti viszony sérül. Itt a foglalkozási szabályok sajátos érdekállásból való megközelítését láthatjuk. Vagyis a veszély és a veszélyeztetés nem az élet, testi épség sérelmének közeli létre, hanem egy speciális viszonyrendszerre vonatkozik. Szintén ehhez kapcsolódik Isten azon parancsa, amely a szombaton való foglalkozás üzésének tiltására vonatkozik.⁸

1. 1. A Római szabályozás

A római jogban az orvosi felelősség egy olyan kötelmet jelent, melynek megsértése a kötelelem jogellenes felbontását eredményezi.⁹ A rabszolgák sérelme (a rabszolgák „*res se moventes*”-ként – mozgó dolognak minősültek) vagyonban bekövetkező csökkenésként jelentkezik. Őket eltérő jogi védelem illeti meg, mint egy teljes státuszú római polgárt. A lex Aquilia által szabályozott „*damnum iniuria datum*” volt az ókori római jog szerint testi sérüléssel járó hátrányos eredményt rendező magatartási szabály.¹⁰

Szemléletes példát találhatunk a lex Aquilia alkalmazására, például az Ulpianus által is említett kérdésre a felelősség problematikája köréből, melyben azt taglalják, hogy kit terhel – illetve terhel-e egyáltalán valakit felelősség a következő esetben: „*Egy borbély, aki utcán, egy forgalmas helyen borotválja ügyfelét. Eközben egy feljűk repülő tárgy úgy löki meg a borbély kezét, hogy az átvágja vendége nyakát, aki meghal*”.¹¹

Proculus azt mondja, hogy a felelősség a borbélynál van, mert körültekintően kellene megválasztania a munkaköréből következő ismeretek alapján azt a helyet, ahol borotvál. Olyan helyen ugyanis, ahol rendszeresen játszanak vagy élénk a forgalom, ott komolyan fennáll a lehetősége egy ilyen esemény bekövetkeztének. Ulpianus azonban a felelősséget áterheli az ügyfélre, miszerint az ügyfélnek kell arra figyelnie, hogy ne rendeljen munkát olyan borbélytól, aki nyílt utcán, forgalmas helyen veszedelmes eszközzel borotvál. Az esetből a felelősségi szintek és alakzatok elhatárolásának elemzése során további kérdések – a szándékosság gondatlanság – vetődnek fel, melyeket az ókori jogrendszer nem szabályoz.

⁸ SZENT BIBLIA Károli Gáspár fordítása. Ézsaiás könyve: 58:13.

⁹ MARTON Géza: A polgári jogi felelősség. Triorg Kft. kiadó, Budapest, 1993. 14. o.

¹⁰ A praetortól kérhető actio legis Aquiliae a tevőleges magatartással testi dolgokon közvetlenül elkövetett magatartások ellen.

¹¹ D. 9. 2. 11. pr. ULPIANUS

1.2. A veszélyeztetés kérdése és a veszélyviselés

„*Conqueri fortunam adversam, non lamentari decet*,”¹² mondta Cicero, amely kifejezésben megtalálhatjuk a veszélyeztetési magatartáshoz való viszonyt. Az egészség a testi épséghez fűződő társadalmi érdek védelmére szolgáló jogi igényt már ekkor megtalálhatjuk, mert „*a jogi felelősség határai általában ott húzódnak, ahol a kötelezettségszegés olyan mértékben veszélyes a társadalomra, hogy szükséges vele szemben az egész közösség, modern körülmények között az állam fellépése.*”¹³

A római jog tekintetében a munkavégzésre vonatkozó felelősségi szintek és azok szabályozása az érdekkörben felmerülő veszélyeztetési kérdésekben a „*locatio conductio operarum*”, vagyis a szabad ember munkája, a munkában töltött idő szerint fizetett ellenszolgáltatás kapcsán követhető nyomon. Itt azonban nem a komoly szellemi tudással végzett magas szintű munkára gondolunk, amit a művészi, a tanári, az orvosi hivatás művelői végeznek. Ők tipikusan a „*mandatum*” –alapú jogviszonnyal, annak ingyenességével vetik alá hivatásból adódó tudásukat egy felkérésnek és tulajdonképpen tiszteletdíjat (honorariumot, salariumot) vesznek át.

Ezzel mintegy utal a megbízó, a tevékenység értékének elismerésére, a valóságban megfizethetetlen voltára. A munkabérlet tárgya elsősorban a fizikai munkára vonatkozik az ókori Rómában, s a munkavállalót úgynevezett eredménytől független gondossági kötelem köti. A locator és a conductor között a veszélyviselés megoszlik. A Római jogban a főszabály az, hogy „*akinek az érdekkörében az akadály, a gátló körülmény bekövetkezett, az viseli az ebből eredő veszélyt, kárt, mivel: „aki a munkáját adja bérbe, annak az egész időre vonatkozó bért meg kell kapnia, ha nem rajta múlt, hogy szolgálatait nem bocsáthatta rendelkezésre.*”¹⁴

A „*periculum locatoris*” elve alapján főszabály szerint a megbízót vagy megrendelőt terhelte a veszélyviselés kötelezettsége. Modernkori értelemben vett „veszélyeztetési magatartást” sem a delictualis sem criminális fogalmi körben nem találunk. A veszély az ókori szabályozás szerint főszabályként olyan emberi erő által el nem hárítható esemény, körülmény, amelyet mint vagyonban bekövetkező csökkenésként értékelte a káreseményt, amit a „*casus sentit dominus*” elve alapján a károsult viselt. Különleges szabályozást írt elő a

¹² CICERO, Marcus Tullius: „A balszerencsét nem siratni, hanem legyőzni kell”

¹³ UJVÁRINÉ Antal Edit: Felelősségtan. Novotni Alapítvány a magánjog fejlesztéséért Kiadó, Miskolc 2002. 22.o.

¹⁴ FÖLDI András - HAMZA Gábor: A Római Jog története és institúciói. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 1996. 527 o.

„*lex rhodia de iactu mercium*”, amely a viharos tengeren történő árukidobást szabályozta. A hajózási szabályok esetében a megmenekült áru és a hajó értékét kellett közösen megosztani, az árutulajdonosok és a hajós között létrejövő „*locatio conductio operis*” típusú vállalkozási szerződés alapján. Nézzük hogyan viszonyul az ókori római jog, ha a veszély nem objektív természeti esemény, hanem emberi magatartás következményeként jön létre.

1.3. A károkozás és a veszélyeztetési magatartás elhatárolása

Iulianus szerint a jog három előírást állít fel: becsületesen élni, másnak nem ártani és mindenkinek megadni, ami neki jár. „*Iuris praecepta sunt haec: vivere honeste, alterum non laedere, suum cuique tribuere.*” A római jog által felépített környezetben nem mindig lehet pontosan meghatározni, hol húzódik a közösség védelmét szolgáló állami büntetőigény és a magánszemély kártérítési igényének határa. Az elkövetői magatartásokat vizsgálva látható, hogy lényeges a különbség a – nem teljes jogú római polgárok – életében és testi épségében okozott károk okozása, illetve azok megtérítésének szempontjai. A delictumok sem tényállásukban sem jogkövetkezményeikben nem hasonlítottak a mai bűncselekményekhez. A károkozás legfontosabb fogalmi eleme egyértelműen vagyonban bekövetkezett csökkenést jelent, a veszélyokozás legtöbbször élet testi épség veszélyeztetése, azonban nem csak vagyoni, hanem a közösséggellenes normasértés is egyben. „*A polgári jogi deliktumok egy részénél a károkozó magatartása egyszersmind a büntetőjogi normákba is beleütközik(...)*”

A római jog a „*ius privatum*” körében kezelte a „*deliktumokat*” és a „*ius publicum*” keretében szabályozta a „*crimeneket*”. Történetileg a római jogi deliktumok képezik a modernkori büntetőjog egyik és a crimenek a másik alappillért. A deliktumok tehát a magánjogi szankcióval járó bűncselekmények, a crimenek pedig a közüldözés alá eső cselekménynek voltak. A crimenek az archaikus korban leginkább olyan a teljes közösséget sértő veszélyeztető magatartás volt, amely mindig a legsúlyosabb szankcióval (pl.: *capitis amputatio* stb.) fenyegetett. Ilyenek voltak a hazaárulás a felségsértés, valamint a szakrális bűncselekmények vallási kegy-tárgyak temetők rombolása. Később *questio*k¹⁵ fejlődésével a crimenek száma lényegesen több lett. A deliktuális felelősség általában az, amit a jogszabály annak nyilvánít. Két fő tartalmi eleme létezett a római jog szerint:

- a jogellenesség (*inuria*) és

¹⁵ Bírótság funkcióját ellátó bizottság in: FÖLDI András - HAMZA Gábor: A Római Jog története és institúciói. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 1996. 162 o.

- a **vétkesség**, melynek kétféle alakzatát állítja fel a római jogi dogmatika:
 - o szándékosság (dolus directus, dolus eventualis)
 - o gondatlanság (culpa, negligentia)

Itt szükséges megjegyezni, hogy a klasszikus korban a delictumok szándékos magatartást feltételeztek. Azonban a lex aquilia megalapozta a jogkövetkezmény alkalmazását a legenyhébb gondatlanságból (culpa levissima) elkövetett magatartásokra is „*in lege Aquilia culpa venit, Ulp. D. 9, 2, 44 pr*” ennek azonban feltétlenül tevőleges (facere – culpa commissiva) magatartással kellett megvalósulnia, azaz a passzív, mulasztással (non facere – culpa ommissiva) megvalósuló eredmény nem volt értékelhető.

„aki épületet vagy ház mellett halomba rakott terményt felgyújt, azt megkötözve, megkorbácsolva tűzzel kell elpusztítani, feltéve, hogy ezt tudva és meggondoltan követte el. Ha azonban véletlenül, azaz hanyagságból történt, akkor vagy a kárt térítse meg, vagy ha kevéssé tehetős, akkor legenyhébben fenyítsék meg.”¹⁶

A XII. táblás törvények archaikus joga kifejezetten szakrális bűncselekmények körében említi meg a „gonosz varázsének ráolvasása – *malum carmen incantare*”, illetve a „más termésének énekkel való megrontása – *fruges excantare*” tényállásokat, melyeknek ok okozati bizonyítása érdekesen történhetett. Ezeket a tényállásokat egyfajta veszélyeztetési magatartásoknak fogta fel jogrendszer. Annak ellenére, hogy a kifejtett magatartás és a bekövetkező eredmény között nincs ok okozati tehát szakadatlan kauzális lánc, a hiányzó láncszemeket a hiedelem és természettudományos ismeretek akkori állapota (hiánya) hozza létre és állítja fel a tényállást. Joggal következtethetünk arra, hogy akkor is büntették a magatartást, ha valakit még a feltételezett eredmény létrejötte előtt rajtakaptak, hogy gonosz varázséneket készült énekelni.

1.4. A középkori szabályrendszer áttekintése

A középkori Európában a római jog recepciója mellett kialakult partikuláris jogrendszer számos magatartási szabályt alkotott, amely összefüggésben állt a munkavégzés és termelés szabályaival. A középkori céhek és a különböző ipartestületek alakították ki saját foglalkozási szabályaikat. Ezeknek a szabályoknak megszegése azonban nem közbűncselekményként, hanem általában vagyoni kárfelelősséggént jelenik meg, bár partikuláris jog lévén előfordult, hogy egyes országok tartományaiban – az ottani pallosjoggal rendelkező

¹⁶ *Digesta Iustiniani*, 47, 9, 9 in FÖLDI András - HAMZA Gábor: A Római Jog története és institúciói. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 1996. 559. o.

főúr –, a szabályt megsértő mesteremberre a legsúlyosabb szankciót szabta ki a szakmai hiba okán.

1.5. A céhek kialakulása

A céhek kialakulásának alapja, hogy azon iparosok, akik ugyanazon mesterséget űztek, érdekeik, termékeik, piacuk illetve szakmai szabályaik védelme érdekében céhekbe tömörültek. Ezzel védekeztek a túltermelés illetve a minőségi szabványalatti termékek az úgynevezett kontármunkák ellen. Szigorúan szabályozott volt a bekerülés folyamata, a termelés az értékesítés egész folyamata. A céhek vezetését a céhgyűlés keretében egy maguk közül választott mesterember látta el. A céheknek közös saját vagyona és szigorúan meghatározott magatartási erkölcsi szabályai voltak, melyek megszegőit súlyosan büntették a céhmesterek.

A céhbe való bekerülés útja a következő volt: inasként egy mester mellett évekig szolgálva létre kellett hozni egy úgynevezett mesterremeket, amely a felvétel alapjaként szolgált. Ekkor alakulnak ki azok a szakmai szabályok, amelyeknek jogi jellegét nem az adja, hogy kötelező magatartási normaként az állam alkotja meg azokat, hanem maguk a mesterség ismerői, művelői hozzák létre a szükséges magatartási szabályokat, s a jog eme szabályok mögé állva, mintegy legitimizálja azokat. Ezeket a szabályokat a biztonsági előírásokat, a szabványok egységesítését egyfelől tehát a szükség másfelől a szaktudás védelme kontároktól, valamint a piac védelmét, illetve a társadalom részéről a szakmunkába, a súlyokba, a pontos mértékegységekbe vetett bizalmát szolgáló érdek vezeti. Ezen foglalkozási, szakmai szabályok ma is a társadalmi normák oszlopos részeként vannak jelen mindennapjainkban.

II. A magyar büntetőjogi szabályozás alakulása a veszélyeztetési magatartás kapcsán

2.1. A magyar vonatkozású büntetőszabályok fejlődése

Első királyaink: I. István, Szent László, Kálmán dekrétumai számos büntetőjogi rendelkezést tartalmaztak. Fontos megemlíteni, hogy „*az államalapítás során egyházi és az állami hatalom gyakorlatilag összefonódott.*”¹⁷ Büntetőjogi védelemben részesült az egyház, mint államhatalmi tényező, illetve az egyház tanai, tiltó–parancsoló normái, intézményei, továbbá az élet és testi épség is. A veszélyeztetési magatartást egyértelműen nem találhatjuk meg, mert a büntetőszabályok általában nem tagoltan léteznek, hanem mintegy „ömlesztve” a szokásjogi normarendszerrel összekeveredve. Az akkori vallást érintő bűncselekmények között elsősorban a boszorkányságot, a rontást, a méregkeverést, az ördögösséget, a jövendölést, a magzatölést, a nőrablást, a paráznaságot, a házasságtörést találhatjuk. Ezek közül közelebbről a boszorkányságot és a méregkeverést tekintem át, mintegy a veszélyeztetési magatartás előképe szempontjából. Ennek oka az, hogy álláspontom szerint a modern jog által veszélyeztetési magatartásként körülírt tényállás ezeknél a bűncselekményeknél önállóan is megállapítható lenne, a modern büntetőjogi szabályozás szempontjából.

2.2. A boszorkányság, mint veszélyeztető magatartás

A vallási bűncselekmények közül Kálmán királyunk által idézett rendelkezése alapján¹⁸ a strigákat nem büntették. Azonban a boszorkányság körébe tartozó jószokat, bűvölőket, igézőket, rontást tevőket továbbra is súlyosan büntették. A veszélyeztetési magatartás itt abban az értelemben mutatható ki, hogy ezek a magatartások az állam és az egyház viszonyára, valamint az egyetemes egyházi tiltó, parancsoló normákban megfogalmazott életviszonyok mellett – közvetlenül az élet, testi épség elleni magatartásnak minősítették a boszorkányságot. „*A boszorkányság intézménye bizonyos társadalmi feszültségeket vezetett le,*”¹⁹ egyfelől a súlyos tortúrával és rettenetes módon kivégzettekkel egyfajta generális prevenció érvényesült. Ezt a magatartást ezért büntette a jogalkotó, mert a társadalom koherenciáját érezte veszélyben. A bizonyítási eljárást és ítéletet – a boszorkányperekhez hasonlóan – egyszerű ellenőrizhetetlen tanúvallomásokra alapítják. Ebben a kérdésben Ipolyi Arnold

¹⁷ ANTALÓCZY Péter: az állami egyházjog alapjai Budapest, Patroncinium kiadó 2012. 11.o.

¹⁸ „De strigis vero, quae non sunt, nulla quaestio fiat”

¹⁹ MÁRKUS Zsuzsanna: Bányavárosi boszorkányperek, különös tekintettel egy 1715. évi telkibányai esetre. Forrás: http://epa.oszk.hu/01400/01466/00008/pdf/banyaszattorteneti_EPA01466_2009-2_03Boszorkanyperek.pdf (letöltve: 2014.11.01. 17:59)

munkássága mellett fontos még Komáromy Andor által összegyűjtött és 1910-ben kiadott „magyarországi boszorkányperek oklevéltára”, amelyben 461 pert dolgoznak fel. A tényállások vizsgálata és értelmezése során összefüggést látok a Bibliában található Mózesi törvényekkel, melynek értelmében a jószokásokat jövedőmondókat nem lehetett életben hagyni, s azokat sem, akik hozzájuk fordultak.²⁰

2.3. A méregkeverés tényállása

A *veneficium* már a római jogból is jól ismert magatartás, amely ellen a „*lex Cornelia de sicariis et veneficiis*”²¹ külön *questio*-kat állított fel, melyek olyan alkalmi bizottságok voltak melyek – ebben az esetben – csak erre az egy bizonyos bűncselekmény kivizsgálására jöttek létre. A tényállásszerű cselekmény értékelésére a méregkeverés eredményétől visszafelé görgetett bizonyítékok láncolatát állították fel egészen a jogellenes magatartás létesítő okáig. Szükséges és törvényszerű, hogy a tényállás nem terjedt ki konkrétan „szakmai szabályok” megsértésére (lévén, hogy nem léteztek ilyen szabályok), így a modern büntetőjogunkban megfogalmazott „közvetlen veszélyeztetés” sem értelmezhető direkt módon. Az eredmény létrejöttének oka olyan „*deviánsnak ítélt magatartás*”, melynek kifejtését a cselekmény közelében tartózkodók közül bárki megtehetette.

2.4. A Váradi Regestrum

A Váradi Regestrum elemzéséből következtethetünk a kora középkori büntetőjog működésére és az egyes különös tényállások társadalmi veszélyességének változásairól. Előfordulhat, hogy „*egy viszonylag enyhe*” tárgyi súlyú magatartás egy időszakban a legsúlyosabb büntetéssel sújtott cselekménnyé válik, majd az idő múlásával háttérbe szorul és egy másik magatartás veszi át rangsorban helyét.

A Váradi regestrum feljegyzéseiből következő statisztika azért nem teljes, mert ebben csak olyan bűncselekmények vannak (1208 és 1235 között mintegy 389 jogeset ebből mintegy 230 büntetőügy került lejegyzésre), melyeket a király nem vont saját ellenőrzési körébe. Tehát ezek úgynevezett olyan „*közbűntettek*”,²² melyek tárgyi súlya a társadalom szempontjából – nem túl magas, inkább elterjedtségük, a köznyugalom és vagyonbiztonság

²⁰ Ne menjetek igézőkhöz, és a jövedőmondókat ne tudakozzátok, hogy magatokat azokkal megfertőztessétek. Én vagyok az Úr, a ti Istenetek. (SZENT BIBLIA: Mózes III. könyve:19:31);

Amely ember pedig az igézőkhöz és a jövedőmondókhoz fordul, hogy azok után paráználkodjék, arra is kiontom haragomat, és kiirtom azt az ő népe közül. (Mózes III. könyve:20:6)

²¹ FÖLDI- HAMZA: A Római jog története és Intitúciói. Nemzeti tankönyvkiadó Budapest 2005. 575.o.

²² BELIZNAY Kinga - HORVÁTH Attila- KABÓDI Csaba - KIRÁLY Tibor - LŐRINCZ József - MÁTHÉ Gábor - MEZEY Barna - RÉVÉSZ T. Mihály - ZLINSZKY János: Magyar Jogtörténet. Osiris kiadó Budapest, 1996. 231 o.

szempontjának okán voltak irritálóak. A 230 büntetőügyszámból az esetek megoszlása jól reprezentálja a társadalomra való veszély megítélésének szempontjait.

lopás	ölés	rablás	hatalmaskodás	maleficium veneficium
51%	14%	13%	8%	5%
103 eset	30 eset	28 eset	18 eset	11 eset

A táblázatból feltűnő, a maleficiumokra, veneficiumra vonatkozó jogesetek kis száma. A maleficiumok és veneficiumok, mint boszorkánypererek vonultak be a köztudatba s a modernkori történettudomány jóval nagyobb tárgyi súlyt tulajdonít neki, mint amekkora a valójában ténylegesen létezett. Ennek egyik oka, hogy ez vallási bűncselekmény az állam-egyház rendszerének folyamatos kritikájaként jelenik meg, másfelől a központi figyelem egy többségi társadalomban élő, de „*másként viselkedő*” ugyanakkor ártatlan kisebbséggel szembeni durva állami fellépésként is manifesztálható. „*Magyarországon a boszorkányper első nyomai a Váradi Regestrumban tűntek fel, ahol 12 esetben alkalmaztak tüzesvas-próbát <<veneficium>> miatt. A boszorkányper első aktája az 1565: Kolozsvárott elégetett Bóczi Klára ügye. Nagy különbség más országokkal szemben, hogy a boszorkányper tárgya nálunk az embereknek okozott kár volt.*”²³

2.5. A veszélyeztetési magatartás elemzése a középkori magatartási szabályokban

A bűncselekmény általános jogi tárgya maga a feudális intézményrendszer és a vallási erkölcsi magatartási normák kiépüléséhez és hatékony működéséhez fűződő társadalmi érdek.

2.5.1. Elkövetői magatartás:

A középkori büntető-igazságszolgáltatás egyik legfontosabb eleme az elkövető, mert annak hiánya a büntetés kiszabását lehetetlenné teszi, így a büntetőjog gépezetének működése sem indul meg. Ennek okán a középkori jogszolgáltatás során elkövető szinte bárki és bármi lehetett, így állatok, sőt tárgyak is, melyek a hiedelmekkel tarkított erős állami akaratot tükröző „bizonyítási eljárás” során az okozati összefüggést egy hihető logikai láncban tudták láttatni. Ekkor a büntetődogmatika nem tesz különbséget a bűncselekmény elkövetője – aki tettet végrehajtja és alanya között, akire büntetést lehet alkalmazni.

²³ <http://lexikon.katolikus.hu/B/boszork%C3%A1nyper.html> (letöltve: 2014.10.31. 21:43)

2.5.2. Sértetti pozíció

A sértett lehetett maga a közösség, a közjó,²⁴ illetve a társadalom kisebb halmaza²⁵ például egy nemzetség, azon belül a jogsértést elszenvedő magánszemély. Ennek megfelelően a közbűntettek az állam által üldözendő cselekmények, míg a magánszemélyek ellen elkövetett cselekmények a sértettek részéről legálisan kifejtett magánbosszú, vérbosszú, később talio vagy tükörbüntetések illetve compositio típusú szankcionált cselekmények. Melyekhez eltérő vádhatósági intézmények párosultak: így a közbűntettek esetében a királyi fiscus a magánszemélyeknél a tiszti ügyészek voltak.

2.5.3. Okozati összefüggés és a felelősség kérdése:

A felelősség arra hárult, akire az okozati összefüggésrendszer szakadatlan láncolatának iránya mutatott. A bűnfelderítés hiányosságai miatt sokszor előfordult, hogy nem büntették, aki elkövette, illetve azt büntették, aki nem követte el a cselekményt. Ehhez kapcsolódóan a szokásjog és az abból fakadó bizonytalanságok szabták, meg a felelősség kérdését is, hogy valakit felmentettek, netán enyhén, esetleg a legsúlyosabb szankcióval büntették.

A legfontosabb súlyosító körülmények e tárgykörben a titkosság, a csoportos (lovagiatlan) elkövetés, és a visszaesés. Az ok és az okozat vizsgálata legtöbbször kimerül abban, hogy a feltételezett elkövetőt és tanúkat meghallgatja egy felhatalmazott személy, általában az ispán, vagy a bíró, majd egy pristaldus²⁶ részvételével kiszabják, s végrehajtják az ítéletet.

Három halmazt találhatunk, melyeknek közös metszési területei csak lassan növekednek:

1. a **közbűntettek**, melyek az uralkodó ellen, a feudális intézményrendszer ellen és a kiemelt hivatali státust viselők által/ellen elkövetett büntettek;
2. a **magánosok** által elkövetett bűncselekmények illetve köztük kialakuló villongások;
3. az **egyházi normák** szabályok (bűvölés, káromlás, boszorkányság stb.) megsértőire vonatkozó büntetőszabályok;

2.6. A közvetlen veszélyeztetés fogalma a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés az 1878. évi V. tc. rendszerében.

„77. § Nem számítható be a cselekmény, ha elkövetője, ellenállhatatlan erő, vagy oly fenyegetés által kényszerített arra, a mely saját, vagy valamelyik hozzátartozójának életét

²⁴ Delictum publicum

²⁵ Delictum privatum

²⁶ poroszló

vagy testi épségét közvetlenül veszélyeztette, a mennyiben a veszély másképpen nem volt elhárítható.” és „80. § Nem büntetetik a cselekmény, ha az a tettes vagy hozzátartozói életének vétlenül származott, más módon el nem hárítható, közvetlen veszélyből való megmentése végett, végszükségben követtetett el.”

Az anyagi jog az okozati összefüggések vizsgálata kapcsán csak materiális bűncselekményeket értelméz, ebből azokat a közösség szempontjából lényeges és veszélyes eseteket emeli ki, melyek vagy tárgyi súlyuknál fogva vagy elterjedtségüknel fogva veszélyeztetik más jogágak által szabályozott életviszonyokat, rombolva a társadalom összetartó erejét, működőképességét. A veszélyokozás olyan távoli vagy közvetlen esemény, amely vagy azért következik be, mert az elkövető adott szabályokat megszegve, nem tanúsítja a megfelelő gondosságot, vagy veszélyhelyzetben, végszükség vagy jogos védelem során a nagyobb kárveszély, elkerülése végett dologi kárt, testi sérülést, netán halált okoz. *„291. § Ha azonban a halál, az azt okozónak hivatásában vagy foglalkozásban való járatlanságából, hanyagságából, vagy azok szabályainak megszegéséből származott, három évig terjedhető fogházzal és száz forinttól kétezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. A jelen szakasz eseteiben a bíróság, a bűnösnek talált személyt, azon hivatás, vagy foglalkozás gyakorlatától, belátása szerint végképen, vagy határozott időtartamra eltilthatja és a gyakorlat ismételi megengedését újabb vizsgálattól, vagy a kellő képzettség megszerzését igazoló más bizonyítéktól teheti függővé.”*

A Csemegi kódex szerint nem büntetendő cselekmények a jogos védelem és végszükség során tanúsított arányos és szükséges védekező elhárító magatartások, melyek közvetlen veszélyt idéznek elő. A veszélyeztetési bűncselekmény önálló tényállásként nem található, hanem, a gondatlanságból elkövetett emberölés minősített eseteként szerepel, *„ha az elkövetőnek a hivatásában, foglalkozásában való járatlansága, hanyagsága, a szabályok megszegése okozta.”* Ennek magyarázata, hogy az ország akkori műszaki– gazdasági fejlettsége szempontjából ez a szabályozás elegendőnek bizonyult. Adott bűncselekmény ok– okozati összefüggésének bizonyításához feltétlenül szükséges a kor által megkívánt foglalkozási szabályok rendszerének összevetése a bűncselekmény megvalósulásához szükséges magatartással.

2.7. A modern büntetőjog rendszerének reakciója a veszélyeztetési bűncselekményekre

Modern büntetőjoghoz – talán önkényesen –, a XX. századi jogalkotási és jogirodalmi törekvéseket számítjuk. Vissza kell azonban nyúlnunk az alapokhoz és a kiegyezéstől számított jogirodalmi illetve a ténylegesen használt jogforrásokat bemutatva, megteesszük azt az elhatárolást melyek láthatóvá teszik milyen vonalon haladt adott időben a büntetőpolitika. A szabadságharc bukása után nem csak a magyar büntetőjog, hanem a magyar törvények nagy része hatályon kívül került – egy császári pátenssel – és helyükbe 1803. évi később az 1852. évi osztrák büntetőtörvény került, mely Magyarországon 1861-ig maradt hatályban. Ezt – a már említett – büntetőkódex kidolgozása követte 1872-ben Csemegi Károly minisztériumi osztálytanácsos felkérésével, melynek első változatát többszöri átdolgozás után kisebb nagyobb viharokkal 1875-ben terjesztett be az Országgyűlés elé. A jogszabály alapvetően a maga idejében nagyon modern, európai szellemiségű értékek, a magántulajdonon alapuló polgári társadalmi rend védelme volt. „(...) az 1878-as büntetőkódex társadalmi politikai arculatát illetően határozott szakítást jelentett a feudális büntetőjog elveivel, felzárkózást a Nyugat-Európához (...)”²⁷

A XX. század elejére megérett reformgondolatokat és politikai viharokat a büntetőtörvények gyors egymásutánisága is mutatja. 1908. évi XXX. VI. tc.²⁸ illetve 1913. évi VII. tc., és az 1913. évi XXI. tc.²⁹ valamint az 1928. évi X. törvénycikkek.³⁰ Érdekes a közveszélyes munkakerülésről szóló 1913. évi XXI. törvénycikk, mely meghatározza a visszaeső fogalmát, amit a „*bennrejlő*” közveszedelemmel, vagyis a társadalomra való fokozott veszélyesség felől szemlél. Ez nyilvánvalóan összefüggésben van az akkori gazdasági helyzet okán előálló, a városokba áramló nincstelen tömegek által okozott rendészeti kérdésekkel. További változásokat hoz a büntetőjog területén a második világháborút követően megalkotott 1945. évi VII. tc. és a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvénycikk.

Az 1961. évi V. tv. XIV. fejezetben a személyelleni büntettek között szabályozta az élet, a testi épség és az egészség elleni büntetteket, s ezen belül található a „*Foglalkozás körében*

²⁷ HORVÁTH Tibor: Első Magyar büntetőkódex száz év távlatából. Jogtudományi közlöny 1979. 4. Sz. 201. o.

²⁸ A Btk. 54. §-a harmadik bekezdésként a következő 36. §-ban foglalt rendelkezéssel egészítették ki: 36. § Azokban az esetekben, a melyekben a bíróság a hivatalvesztést és a politikai jogok felfüggesztését mellőzheti, a szakképzettséget kívánó hivatás vagy foglalkozás (Btk. 60. §) gyakorlatától való eltiltás, valamint a viselt hivatal és állás, illetőleg az ügyvédség elvesztésének kimondása is mellőzhető.

²⁹ „a közveszélyes munkakerülőkről szóló kiegészítés”

³⁰ „A büntetőjogi értékhatároknak pengőértékben megállapításáról és a pénzbüntetés szabályozásáról”

elkövetett veszélyeztetés” tényállása, amely 258. § (1) értelmében „Aki foglalkozása szabályainak megszegésével egy vagy több ember életét, testi épségét vagy egészségét gondatlannul közvetlen veszélynek teszi ki, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő...”

Ebben a jogszabályban a kodifikációt tekintve már teljesen kialakul az a különös tényállás, amely a foglalkozási szabályok megsértésével közvetlen veszély előidézését rendeli büntetni.

Az 1978. évi IV. törvényben annyi változást láthatunk az előző jogszabályhoz képest, hogy a jogalkotó tovább differenciál, belép a testi sértés okozása, mint eredmény. A bűnösségre vonatkozó magatartást is értékelésre kerül, így az alapeset nem büntett, hanem vétség. „171. § (1) *Aki foglalkozása szabályainak megszegésével más vagy mások életét, testi épségét vagy egészségét gondatlanságból közvetlen veszélynek teszi ki, vagy testi sértést okoz, vétséget követ el és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javító–nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.*”

III. Az okozatossági elméletek

Az okozatossági elméletek részletes tárgyalása már terjedelmi okok miatt sem része a dolgozatnak, ezért csupán leíró jelleggel szeretném a tárgyalt kérdés szempontjából legfontosabb büntetőjogi okozatossági eleméleteket áttekinteni illetve az ehhez kapcsolódó okkiválasztó és okszűrő mércéket bemutatni. A Legfelsőbb Bíróság által is kiemelt³¹ legfontosabb felelősségi feltétel, az okozati összefüggés legtágabb értelmét, a *conditio sine qua non*-t vesszük alapul, akkor kialakulhatna az a helyzet, hogy a tettes felelőssé válik minden olyan eredményért is, amely az ő magatartása nélkül nem következett volna be. Ezért ennek az elvnek feltétel nélküli alkalmazása térben és időben végtelen kiterjedésű állapota miatt „*summum ius summa inuria*” eredményre vezetne. Ennek a parttalanná váló felelősségi szintnek a kezelhetősége érdekében további okkiválasztó és okszűrő elméletek születtek. Az okozatossági elméletek vizsgálatát a pozitivizmus megjelenésével kezdem. Alapvetésként szeretném kiemelni, hogy a jogpozitivizmus a természettudományok fejlődésével a dologi szemlélet került mindinkább előtérbe. Vagyis „*kezdetben vala a matéria mindennek eleje és lényege az anyag.*”³² Így a pozitivizmus megjelenése a jogtudományban egyúttal magával hozza az okkutatást és az okozati összefüggések vizsgálatát. A pozitivisták fogalom kidolgozója John Stuart Mill, aki 1877-ben kiadott, „*A deduktív és az induktív logika rendszere*” című munkájában eltér August Comte pozitivizmusától: Mill leginkább **a jelenségek egymásutániségének rendjét és vizsgálatát** tartja lényegesnek, addig Comte csak az „*objektív tudományos*” látásmódban gondolkodik, amely mentes minden idealista és materialista elmélettől, így az embert is csak, mint tárgyat szemléli.

3.1. Az okozatosság kérdése a filozófiában

A filozófiai okozatosság lényegét Bognár Cecil Pál szerzetes foglalta össze, mely szerint, „*minden létező függ egy vagy több más létezőtől*”. Ugyanő kifejti, 1919-ben írott művében³³ hogy az ok és a logikai alap logikai összefüggésének vizsgálata, vitatása az okozatossági elméletekben általános, azonban az említett elemek összecszerelése nem vezet helyes eredményre. Például egy négyszög nem oka annak, hogy belső szögeinek összege 360° a belső szögek összegének 360 foknyi értéke, csak logikai következménye a négyszögnek.

³¹ A Legfelsőbb Bíróság kimondta: „az ítélezési gyakorlatban az ok-okozati folyamatok értékelésének alapját a „*conditio sine qua non*”, azaz a feltételek egyenértékűségének elve képezi.” Legfelsőbb Bíróság Bfv.II.1.172/2009/6. LB-H-BJ-2010-51.;

³² BALÁS P. ELEMÉR: Az okozatosság büntetőjogi problematikája. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata 7. Szám. 1936. 19.o.

³³ BOGNÁR CECIL PÁL: az okság és törvényszerűség a fizikában. Budapest, Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda 1911.

Egyes gondolkodók, mint például Max Planck - nem is tartják a filozófiát megfelelőnek az objektív okfogalom megragadására, mivel annak rendszere inkább világnézeti alapokon áll és így erősen befolyásolt az egyes ember lelkivilágától. Ez valahol egybeesik Kant által megfogalmazott okozatossági elmélettel, mely szerint érzékeljük, hogy ha egy jelenség létrejön, feltételezzük, hogy azt megelőzően és utána is valamilyen szabály szerint történik valami. Ezért Kant arra a következtetésre jut, hogy az okozatosság jelenségéből következő összefüggésrendszer, inkább az emberi elme által belevetített inkább alanyi, semmint ontológiai kategória.

A filozófiai okozatosság elméletét el kell határolni a büntetőjogban alkalmazott okozatossági elvektől, mert a büntetőjogban létező okozati összefüggéseket párhuzamosan, a bűnösséggel együtt értelmezzük. A filozófiai pozitivista okfogalom másik képviselője Heinrich Lammasch szerint *„csak a tudományos értelemben vett okfogalomra áll az a tétel, hogy az okra szükségszerűen következik a hatás.”*³⁴ A jogi okozatosság és a filozófiai okozatosság lassú szétválásának oka a rendszerek szempontjainak eltérésében rejlik. A jog nem képes csak az objektív tárgyi oldali elemekre koncentrálni figyelmen kívül hagyva az alanyi oldal az szubjektív elemeit.

3.1.2. Az individualizáló okozatossági elmélet

Itt elsősorban Michael Birkemeyer nevét szeretném kiemelni, aki feltételek egyenértékűségének elméletét azzal egészíti ki, hogy ugyan ő is elválasztja az okozatosság és a bűnösség kérdését - mint más pozitivista jogtudósok -, azonban kiemeli, hogy a jogtudománynak az élet eseményeit, jelenségeit kell szem előtt tartania. A büntetőjog ugyanis megköveteli, hogy a bűnös eredmény okát egyetlen emberi tevékenységben láthassuk. Erre szemléletes példával élve Birkemeyer kimondja, hogy ha $m+n+o = p$ ³⁵ akkor logikus, hogy sem „m” sem „n” sem „o” önmagában nem hozza létre a bűnös eredményt.

A Birkemeyer féle pozitivista, *„individualizáló elméletnek”* tehát lényeges kiindulópontja, hogy az okot a mindig a feltételek körében keresi, s ok csak az a feltétel lehet, amelyik *„többel”* járult az eredmény létrejöttéhez. Példa erre, ha egy kicsi és egy nagy medencének a gátja átszakad, azok együttesen hozzák létre a bűnös eredményt, ahol a nagymedence nagyobb mértékben járul hozzá az eredményhez. Itt is lehetetlen megbecsülni, hogy az eredmény létrejöttében lényeges szerepet játszó feltételek, hogyan hatnak az eredmény

³⁴ BALÁS P. ELEMÉR: Az okozatosság büntetőjogi problematikája. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata 7. Szám. 1936. 54.o.

³⁵ ahol p = a bűnös eredmény

létrejöttéhez. Vagyis egyik erő győzelme a másik erő felett, s a bíró szabad mérlegelési jogkörében eldönti az oki minőség megállapítását. Nagy magyar büntetőjogászok Wlasics Gyula, Finkey Ferenc, Angyal Pál, Fayer László, Friedmann Ernő is csatlakoztak az individualizáló elméletéhez.³⁶

3.1.3. A generalizáló elmélet - adekvát kauzalitás

Az adekvát okozatosság tantételét Gustave Radbruch elméletéhez kapcsolódóan Johannes von Kries gondolatának rövid lényegi ismertetésével mutatom be. A generalizáló elmélet alapgondolata is az, hogy ha az egyenlő értékű eseteket általánosítóan kezeljük, azaz generalizáljuk, akkor ezek a feltételek az eredményhez eltérő módon viszonyulnak. Vagyis a generalizálás következtében egyes feltételek bizonyos mértékben előidéznek, bizonyos mértékben meghiúsítják az eredmény létrejöttét. Ezért a *conditio sine qua non* feltételei közül az lesz az adekvát ok, amelyik az általános eseménylefolyás szerint „a legnagyobb valószínűséggel” idézhette elő a bűnös eredményt. A legjobb megfogalmazást Ludwig von Traegger adja „Az okozati összefüggés akkor adekvát, ha a károkozó körülmény a bekövetkezett eredményfajta objektív lehetőségét általánosságban nem csekély mértékben növeli.”³⁷

3.1.4. Az objektív beszámítás tana

Az objektív beszámítás elvének időben előfutára Richard Horn, aki erkölcsi gazdasági és célszerűségi szempontokat is felvet az okozatosság kérdéskörében. Mert a jogi okozatosság ennek a felvetett szempontrendszernek alkalmazásával ott is láthat okozatosságot, ahol a filozófiai okozatosság nem létezhet. Élesen elválik a természettudományos elmélettől Horn tétele, mivel a jog egy emberi absztrakció eredménye, amelyben az ember szabadsága uralkodik, szemben a természeti folyamatokkal, amelyekre az embernek nincs ráhatása. Az objektív beszámítás elvét Karl Larenz a Hegeli filozófia alapján dolgozza ki. Ennek alapján az alany cselekményeinek sora ő saját maga, vagyis olyan szabad akaratából cselekvő individuum, aki beleviszi önmagát is a cselekménybe. Ezért az elkövetett magatartásból létrejövő eredményt együtt egy nagy egészként fogjuk fel (azzal együtt, ami tudatos és azt, amit tudhatott vagy tudnia kellett volna tudata átfoghatta, ami az akarat tárgyaként lehetséges volt). Eljutottunk végül oda, hogy a természeti kauzalitás merevségét a jogtudomány

³⁶ BALÁS P. ELEMÉR: Az okozatosság büntetőjogi problematikája. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata 7. Szám. 1936. 149.o.

³⁷ LUDWIG VON TRAEGER: Der Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht. Marburg: Elwert, 1904, 159. In: BORONKAY MIKLÓS: A deliktualis felelősség határai. Iustum Aequum Salutare III. 2007/4. 175–202.

átértékeli és hozzákapcsolja az akaratot, mintegy „beszámítja” és ezzel antropomorfizálja okozatosságot. Itt kénytelen vagyok lezárni az okozatossági elméletek filozófiai és jogelméleti bemutatását – jól lehet, nagyon komoly irodalma van a témának és korántsem tudtam még a töredékét sem feldolgozni. Szeretném a továbbiakban azokat a rendszereket áttekinteni, amelyek mentén a mai jogalkalmazói szervek - különös tekintettel a büntetőjog, ezen belül a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés tekintetében – az ok és az okozat közti összefüggéseket feltárják. Külön szeretném választani azokat a jelenségeket melyek az eredmény létrejöttében szerepet játszottak azoktól, melyek az eredményt okozták. Ennek vizsgálatához az elméleteket két nagyobb halmazra bontanám: egyfelől léteznek azok az elméletek, melyek kiemelik az eredményt övező feltételek sokaságából az okokat. Ezeket okozonosító (*okazonosítók*) vagy okkiválasztó rendszerként definiáljuk.

Emellett vannak azok a rendszerek, melyek a már azonosított okok köréből kiszűrik (*okszűrők*) a jogi felelősség megállapításához külön értékelendő jogilag releváns okokat. Ezeknek a rendszereknek, elméleteknek az ilyen kategorikus szétválasztását nem mindig lehetséges megtenni, mert leginkább egyszerre és egymást segítve, kiegészítve jelennek meg a gyakorlatban. A *conditio sine qua non* elmélet olyan széles körben húzza meg az eredményhez vezető feltételek határait, hogy a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés esetében leginkább szakértői vélemény vagy szakhatósági állásfoglalás készítése során alkalmazott regularitás elve alapján lehet az okozatosság létét vagy hiányát bizonyítani. Itt a „szükséges feltétel” meglétét az „általános szabályszerűség”, a regularitás okozonosító elvvel találja meg a bíró.

Az a kérdés - melyet dolgozatomban bírósági határozatok és egyéb nyomozati anyagok kapcsán kutattam -, arra enged következtetni, hogy az oksági érvelések esetében sokszor olyan fogalmakat találunk, melyek, melyeknek a tartalma nem pontosan értelmezhető, nem azonosítható, mint oksági elméletekben kidolgozott definíció. Ezért az ítéleti indokolás az abban megjelenő fogalomkészlet eltérései miatt további értelmezést tesz szükségessé. Így – Blutman László által is említett – zavarosságok valóságosan megjelennek, például amikor adekvát okról vagy releváns okról van szó egy ítéletben, s korántsem biztos, hogy ekkor az adekvát okozatossági elméletre vagy a relevanciaelméletre utalnak vele. Ennek kérdésnek áttekintéséhez ötven bírósági határozatot³⁸ vizsgáltam meg foglalkozás körében elkövetett

³⁸ BH2011/150. BH2011/70. BH2011/773. BH/2011/1. BH2011/5. BH2013/3. BH2011/7. BH2012/5. BH2011/3. BH2011/28. BH2011/46. BH2006/2. BH2011/10. BH2007/32. BH2011/49. BH2012/21. BH2011/13. BH2011/10. BH2011/156. BH2011/29. BH2013/113. BH2013/203. BH2014/133. BH2011/154. BH2012/116. BH2012/38. BH2012/42. BH2013/3. BH2013/47. BH2013/64. BH2011/54. BH2012/29. BH2011/101. BH2012/161. BH2012/218.

veszélyeztetés kapcsán, amelyekben látható, hogy egy adott fogalom használatának körülményei döntenek el, hogy adekvát, releváns, domináns, vagy döntő, esetleg közeli, természetes, aktív, alapvető, vagy közvetlen okról beszélhetünk az eredménnyel szerves kapcsolatban álló létesítő ok tekintetében. Lényegében van-e ezen okfogalmak között valamilyen érdemi különbség, vagy nincs, illetve kapcsolhatók-e valamelyik oksági elmélethez. Arra jutottam, hogy egy bírósági ítélet ítéleti indokolásában megfogalmazott okozati összefüggés esetében a felhasznált fogalomkészlet nem egységes így általában nehezen sikerül feltalálni az oksági szűrőket, mércéket.

3.2. Az objektív általános szabályszerűség (regularitás) okkiválasztó elmélete

Az elméletek közül a regularitás okkiválasztó elméletet szeretném még fokozatosan és konkrétan körbe járni. Ez az elmélet lehet okkiválasztó és okszűrő is egyben attól függően, hogy a büntetőeljárás melyik szakaszában vagyunk. A bírósági szakaszban a bíró általában okszűrő mércéként alkalmazza - egyéb okkiválasztó elv mellett, a kirendelt szakértő okkiválasztóként alkalmazza. Ennek azért van jelentősége dolgozatomban, mert az orvosi hivatás szabályait megszegő foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekményének eseteiben a büntetőeljárásról szóló 1998 évi XIX. tv. 98. § (1) bek. értelmében általában szakértőt vesz igénybe a bíróság az ügyész vagy a nyomozó hatóság a szakértői névjegyzékből melyet más jogszabályok rendeznek³⁹. A szakértő pedig a szakmai protokollok, irányelvek az egészségügyért felelős minisztérium iránymutatásai alapján az objektív és általános szabályszerűség mércéjéhez méri a cselekményt és azt vizsgálja mennyiben tért el gyanúsított az előírástól.

A nyomozati szakaszban bűncselekmény vagy bizonyíthatóság hiányában lezárt eljárások az anonimizált nyomozati anyagokat áttekintve azt tapasztaltam, hogy a hatóság minden esetben szakértőt vett igénybe. A szakértő nem jogosult jogértelmezésre, de szakmai véleménye alapján eldölhet, hogy bűnös vagy nem bűnös a terhelt. Esetenként nagyobb a szak-

BH2012/259. BH2012/325. BH2012/67. BH2011/24. BH2012/33. BH2013/19. BH2013/24. BH2013/59. BH2011/10. BH2011/117. BH2011/55. BH2011/402. BH2012/37.

³⁹ Az igazságügyi szakértői tevékenységre és az igazságügyi szakértői névjegyzékre vonatkozó legfontosabb szabályokat az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. törvény, az igazságügyi szakértői működés szabályait a 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet, az igazságügyi szakértők díjazására vonatkozó szabályokat a 3/1986. (II. 21.) IM rendelet, az igazságügyi szakértői szakterületeket, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételeket a 9/2006. (II. 27.) IM rendelet, az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásához szükséges jogi oktatás és vizsga szabályait a 10/2006. (III. 7.) IM rendelet, az igazságügyi szakértői alapismeretek oktatására és vizsgájára vonatkozó szabályokat a 27/2006. (X. 5.) IRM rendelet, az igazságügyi szakértői tevékenység folytatására feljogosított állami szervek, intézmények, szervezetek listáját pedig a 282/2007. (X.26.) Korm. rendelet tartalmazza. A névjegyzéket a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium vezeti.

értő szerepe a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés esetében, mint a bírónak ügyésznek vagy a nyomozóhatóságnak.

IV. A foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés okozati összefüggései

4.1. A veszély mint hátránnyal járó káros eredmény

A veszély fogalmának lényegét Angyal Pál úgy fogalmazza meg, mint valószínűen bekövetkező káros, hátrányos eredmény. Tehát nem beszélhetünk veszélyről, ha a bekövetkező eredmény egyenlege nem jár káros, hátrányos következménnyel. Hátránynak nevezi Angyal Pál a kitűzött célhoz képest kedvezőtlen állapotot, de ez relatív, mivel ami egyik érdekállásból kedvezőtlen, az a másik érdekállásból akár kedvező is lehet. *„Káron pedig általában az anyagi és erkölcsi javaknak meghatározott célok szolgálatában állóságát felhasználhatóságát kizáró vagy csorbító, nem várt változást értjük.”*⁴⁰

A veszélynek három lényeges elemét különíthetjük el:

1. valamilyen hátránnyal járó káros állapot közvetlen bekövetkezésének lehetősége;
2. a létesítő ok felől a káros eredmény bekövetkezése felé mutató tevőlegesség és hatóerő megléte;
3. a valószínűség, mint a hatóerő révén hátrányos állapotot előidéző lehetőség foka;

A veszély tehát valamilyen hátrányos állapot, amely nem várt elemként, mint számításon kívül eső esemény következik be. A veszély közvetlen beálltát azonban a büntetőjogi védelem nem várja be, hanem a társadalmi életviszonyok védelme érdekében mintegy elébe megy annak. Ezért a jogalkotó szempontjából már értékelhető a közvetlen veszélyeztetési magatartás, mint materiális bűncselekmény. A veszély megvalósulásának másik oldala az azt megvalósító tevőleges magatartás és hatóerő kérdése. A redukált cselekvésfogalom szerint meghatározott szubjektív akaratlagosság is előidézhethet akár közvetlen veszélyt, de csak az objektív hatóképesség által létrehozott eredmény értékelhető. Például alvás közben véletlenül levert tárgy által létrehozott testi sértés nem értékelhető bűncselekménynek. A tevőlegesség ugyan létezik, de sem az okozati összefüggés, sem a bűnösség vagy az objektív hatóképesség nem állapítható meg. Lezárásként összefoglalható, hogy a veszély fogalma alatt valamilyen hátrányos eredményt kell érteni. Meg kell különböztetnünk absztrakt vagy távoli veszélyt, közvetlen veszélyt, illetve közveszélyt. A veszélyhelyzetek megítélés-

⁴⁰ ANGYAL Pál: A veszélyfogalom a büntetőjogban MTA, Budapest, 1942. 6.o.

se mindig objektív és független a veszélyben lévő vagy lévők tudattartalmától. Például a közvetlen veszély létezik, a kisgyermekre akkor is, ha annak tudata nem fogja át a közlekedés során rá leselkedő közvetlen veszélyt. A közvetlen veszély bekövetkezése tehát nem függvénye az észlelésnek.

4.2. Az okozatosság vizsgálata, a hatóerő

Az eredményt kiváltó ok vizsgálata során azokat az eseményeket, magatartásokat és körülményeket vesszük vizsgálat alá, melyek az okozat szempontjából lényegesnek tekinthetők. A miértekre választ keresve folyamatosan járjuk körbe azokat az állomásokat, melyek végül elvezetnek ahhoz a jogi tényhez, amely a hátrányos eredményt kiváltotta. Angyal Pál ezt létesítő oknak (*causa efficiens*nek) nevezi, s úgy definiálja, hogy a létesítő okban van az a hatóerő, amely több okkal együtt hatályosulva létrehozza az okozatot. Tehát a közvetlen veszély létrejöttének feltétele a létesítő ok objektív hatóerejének a káros eredmény felé történő megnyilvánulása. Például egy földben rejtőző fel nem robbant akna potenciális és közvetlen veszélyt jelent akár évtizedekig a környezetében lévő jogalanyokra, jogtárgyakra, mert az objektív hatóerő benne van. Mégis a robbanást, vagyis a bekövetkező hátrányt létesítő közvetlen okot egy földmunkás lapátjának véletlenszerű csapása hozza létre. Összefoglalva a közvetlen veszélyt a létező állandóan feszülő erőhatások egyikét valamilyen cselekmény vagy esemény révén a káros eredmény felé mutató lehetőség és a hatóerő szabadítja el.

4.3. A káros eredmény lehetőségének foka a bekövetkezés valószínűségének mértéke

A már említett folyamatok, melyek a hatóerő felszabadulásával a káros eredményt, így a közvetlen veszélyt létrehozzák, kiegészülnek egy lényeges elemmel. A közvetlen veszély beállását megmutató valószínűség fokával. Más a viszony, ha a közvetlen veszély valószínűsége csekély, s más, ha a veszély valószínűsége magas. Például a városban sétálva a lehetőség fennáll, hogy a fejünkre esik egy épületről valamilyen épületdarab, de ennek nem nagy a valószínűsége. A lehetséges esemény, amelynek valószínűségi fokát vizsgáljuk csak létező reális esemény lehet, melynek bekövetkezése a nullánál nagyobb értékű valószínűsége van. A vizsgált események foka e két szélső érték, a lehetetlen (ami nulla) és az abszolút lehetséges (ami száz százalék bekövetkezést jelent) között ingadozó állapotot jelent. Az egyedi esetekből összerakott tapasztalati úton megjelenő általános tétel is módosíthatja a lehetőség valószínűségi fokát. Például a gyorshajítás nagyobb valószínűséggel végződik közúti balesettel, mintha a sebességhatárokat megtartjuk, s még előbbre toljuk a valószínű-

ségi szintet, ha mindezt ittas, bódult állapotban történik. Az erre vonatkozó statisztikai adatok egyedi eseteket összegyűjtve következtetnek az általánosra és az ebből levont konklúzió nyomán általános szabály jön létre.

4.4. A veszélyeztetési tényállások összevetése

Foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés,⁴¹ a kiskorú veszélyeztetése⁴² és a közúti veszélyeztetés⁴³ jogtárgyai merőben eltérnek egymástól. A foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés tényállásának jogi tárgya az írott és íratlan foglalkozási szabályok betartásához fűződő társadalmi érdek. A kiskorú veszélyeztetésének jogi tárgya a gyermekkorú személyek testi, értelmi és érzelmi fejlődéséhez fűződő társadalmi érdek. A közúti veszélyeztetés bűncselekményének jogi tárgya, egyfelől a közúti közlekedés biztonságához, másfelől pedig a közúti közlekedésben részt vevő személyek életének, testi épségének és egészségének védelméhez fűződő társadalmi érdek. Látható, hogy a jogalkotó a veszélyeztető magatartás kapcsán ezekben az esetekben a büntetőjogi védelem szintjét előre kívánja hozni. Mindhárom esetben a keretdiszpozíciót kitöltő szabályok súlyos megszegése okán közvetlen veszélyhelyzet létrejötté szükséges a büntetőjogilag értékelhető eredményhez.

4.5. A foglalkozási szabályok és a büntetőjogszabály

A büntetőjogszabály keretdiszpozíciója egy vagy több foglalkozási szabály megszegésével kialakuló veszélyhelyzetre vonatkozik, amely közvetlen veszélyforrásként jelenik meg a védendő jogi tárgyra, s amely egy vagy több ember életének, testi épségének, egészségének sérelmét idézi elő. A foglalkozási szabály megsértése következtében kialakuló veszélyhelyzet tehát az a jogi tény, amelynek létrejötté önmagában jelenti azt a körülményt, mely veszélyes a társadalomra és melyet a törvény elkerülni kíván. A tényállás materiális bűncselekmény, melynek eredménye a közvetlen veszély létrejötté, vagy testi sérelem okozása, tömegszerencsétlenség, halál, illetve halálos kimenetelű tömegszerencsétlenség bekövetkezése.

A közvetlen veszélyhelyzet pedig akkor áll fenn, ha a szabályszegés következtében létrejövő új helyzet miatt, valós módon – térben és időben – fennáll az élet a testi épség egészség sérelmének reális lehetősége.

⁴¹ Btk. 165. §.

⁴² Btk. 208. §.

⁴³ Btk. 234. §.

4.7. A cselekmény passzív alanya, sértettje

A sértett csak természetes személy lehet és a tényállás felállásához indifferens, annak egészségi állapota, kora, neme, vagy magatartása életvitele, netán a büntetőjogilag értékelhető cselekménybe való beleegyezése. A foglalkozási szabály léte önmagában megszabja azokat a feltételeket, melyeknek ismeretét vélelmezi a törvény és betartását mindenki kötelezően előírja, aki az adott tevékenység hatálya alá kerülve (tevéssel vagy nem tevéssel) bizonyos magatartást tanúsít. Tehát, ha hatósági jogosítványhoz kötött foglalkozást úgy végez valaki, hogy nincs meg a hatósági jogosítványa, akkor is megvalósítja a törvényi tényállást, mert az adott foglalkozás körébe lépve az adott foglalkozási szabály hatálya alá kerül. Ezen foglalkozási szabályok lehetnek írásban, hatóság által rögzítettek, s lehetnek köztudomású tényeken alapuló, szokásjogi normák is. Az orvosi foglalkozás szabályainak megsértése esetén létrejövő közvetlen veszély miatt bekövetkező fizikai sérülés illetve halál passzív alanya mellett a hozzátartozók kerülnek sértetti pozícióba.

4.8. A foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés alanya

A tettes csak olyan személy lehet, aki foglalkozási szabályt úgy sért, hogy annak következtében közvetlen veszély keletkezik, egy konkrétan (időben, térben) meghatározható passzív alanyra vagy alanyokra nézve. Lényeges, hogy térben és időben is konkretizálható legyen a jogsérelem, mert ennek hiányában általánossá, absztrakttá válik a jogsértés. Az élet testi épség absztrakt veszélyeztetése, tehát nem alapozza meg a magatartás büntethetőségét.

Szükséges kitérni arra, hogy a „*praeterintencionális*” (szándékotúli eredményű) cselekmények esetében vizsgálendő, hogy cselekmény alanyának szándéka kiterjedhetett-e, a bekövetkező eredményre. Ha igen, akkor az a cselekményt egy másik tényállás felé tolhatja át. Szándékon túli eredmény esetén csak az alapcselekmény tekintetében lehet szándékosságot feltételezni a bekövetkező eredmény tekintetében nem, s mint ilyen kísérlete sem lehetséges, illetve ha a jogalkotó az adott cselekmény gondatlan alakzatát nem rendeli büntetni, akkor ezért nem felel. Az alább felidézett jogesetből⁴⁴ is kitűnik, hogy annak ellenére, hogy az invazív beavatkozás súlyos testi sértést okozott, az orvos, nem sértett foglalkozási szabályt. Amikor nem szabadalmaztatott anyagot juttatott be több sértett testébe azok beleegyezésével, mindezt, a foglalkozási szabályok és protokollok szerint tette. A spontán vetélést megindító és fogamzásgátló (nem engedélyezett anyagok) beadását követően a

⁴⁴ BH2006. 77: Bfv.II.999/2004/5.szám, A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Budapesten, a 2005. év január hó 20. napján tartott nyilvános ülésen hozott ítélete.

sértettek közül többen sikeresen szültek. Ezért az eljáró bíróság értelmezése szerint a beadott anyag „nem idézett elő maradandó változást” a testben. Mivel a viszont sértettek gyógykezelésre szorultak, így a gondatlanságból elkövetett súlyos testi sértés esete megvalósult.

4.6. A bírói joggyakorlat a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés eseteiben

A bírói gyakorlat a foglalkozási szabályok halmazának öt nagy részterületét tartja kiemelkedőnek a 2012. évi C. törvény 165.§ vonatkozásában:

- A munkavédelmi és balesetelhárító szabályok;
- A biztonsági előírások;
- Az orvosi tevékenység;
- Építkezés kivitelezésére vonatkozó, műszaki, statikai szabályok;
- Lőfegyver és lőszer, a robbantószer illetve robbanóanyagra vonatkozó előírások;⁴⁵

Főszabály szerint a közlekedési előírások is idetartoznának, azonban a Btk. a közlekedési bűncselekményekről szóló fejezetében ezeket a magatartási szabályokat önállóan rendezi.

A következőkben példálózó jelleggel felsorolom az említett foglalkozási előírásokat, szabályokat, melyeket a bírói gyakorlat elsődlegesen vizsgálat tárgyává tesz, a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés kapcsán. A teljességre azért nem vállalkozhatunk, mert olyan terjedelmes és szerteágazó anyagról van szó, hogy az – a formai előírások miatt – nem képezheti e dolgozat részét. Le kell szögeznünk, hogy a hatályos Btk. 165.§ törvényi tényállásában felemlített foglalkozási szabályok megsértésével okozott veszélyeztetés tekintetében a jogértelmezés – a jogszabályi formában megjelenő úgynevezett technikai normák kivételével – a bíróság és nem a szakértő feladata, tehát a szakértői jogértelmezés a bíróságot nem köti.⁴⁶

4.7. A munkavédelemre vonatkozó foglalkozási szabályok megsértéséből következő büntetőjogi felelősség értékelése

A munkavédelmi szabályok elsődleges rendezőelveit a 1993. évi XCIII. törvényben találhatjuk, melyek tartalmazzák azokat a normákat, melyek védelemre vonatkozóan kötelezően betartandóak. 1993. évi XCIII. törvény a munkavédelemről és a végrehajtására kiadott

⁴⁵ Belovics- Molnár- Sinku: Büntetőjog II. (különös rész). Budapest, 2012. HVG-ORAC. 99. o.

⁴⁶ BH2007. 218

5/1993. (XII.26.) MüM rendelet egységes szerkezetben. Ezen felül a joggyakorlat alapján mindazon foglalkoztatási, munkavégzési és az adott ágazat szabályait tartalmazó jogi norma, rendelet, egyéb íratlan szabály idevonható és vizsgálendő, amelynek előírásait a történeti tényállásból következtethetően megszegik.

A munkavégzés szabályainak megszegése okán valósítják meg a halált okozó, foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés vétségét azok a szállítómunkások, akik egy óvoda területén az egy mázsát meghaladó súlyú farönköt szállítva nem győződnek meg arról, hogy a súlyos tárgy földre ejtésekor tartózkodik-e valaki a közelben, mialatt egy óvodás kisgyermek hirtelen odaszaladva a lezuhanó fatörzs alá esik, ezáltal pedig halálos sérülést szenved.⁴⁷

A bíróság ítéletében kimondta, hogy az adott munkavégzésre vonatkozó foglalkozási szabály⁴⁸ megszegésével megvalósították, az akkor hatályos Btk. 171. § (1) bek., (2) bek. b) pontjában megfogalmazott magatartást. A sértett gyermekkorú személy felügyeletével megbízott további terheltek viszont nem voltak abban a helyzetben, hogy a hirtelen kialakult veszélyhelyzetet elhárítsák és a gyereksereget biztonságos helyre tereljék, ezért ők magatartási szabályt nem sértettek.

Munkavédelemre vonatkozó szabály⁴⁹ és az Építőipari Kivitelezési Biztonsági Szabályzat⁵⁰ előírásainak megsértésével halált okozó, foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés valósul meg, ha a munkavédelmi előírások betartásáért felelős munkahelyi vezető a 11,4 m magasságban végzett munkálatokhoz nem jelöl ki a balesetvédelmi szabályok betartásáért felelőst, és e mulasztás közrehat abban, hogy e munkavégzés közben mélybe zuhanó sértett az életét veszíti.⁵¹ Az előírások pontosan megszabják a biztonságos munkavégzés feltételeit, melyet sokszor pénzügyi okokból, gondatlanságból, hanyagságból nem tartanak be az építőiparban tevékenykedő kisvállalkozók, absztrakt veszélyhelyzetet idézve elő, ami munkavédelmi ellenőrzés során szankcionálható.

4.8. Biztonsági előírások, szabályok megszegésének gyakorlati értékelése

A biztonsági előírások mindazon szabályok összességét jelentik melyek az adott foglalkozási szabályokat rögzítik. Például utas–biztonság, repülőtéri–biztonság, veszélyes anyagok-

⁴⁷ BH2003. 489

⁴⁸ A Közlekedési Balesetelhárító és Egészségvédő Óvórendszabály IV. (Anyagmozgatás és -tárolás) fejezetének kiadásáról szóló 2/1972. (I. 25.) KPM rendelet

⁴⁹ A munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény

⁵⁰ 32/1994. (XI. 10.) IKM rendelet Építőipari Kivitelezési Biztonsági Szabályzat kiadásáról

⁵¹ BH2005. 309

ra vonatkozó biztonsági előírások, munkahelybiztonságára vonatkozó előírások,⁵² munkaeszközökre, gépekre vonatkozó szabályok,⁵³ egyéni védőeszközökre vonatkozó szabályok⁵⁴

Megvalósítja a maradandó fogyatékoságot okozó, foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés vétségét, aki mint az építkezés tényleges irányítója tudatában van annak, hogy a munkálatot a biztonsági előírásokban levő rendelkezések alkalmazása⁵⁵ nélkül végzik és ennek során a munkát végző személy az építményből lezuhanva egész életére kiható testi sérülést szenved.⁵⁶ A munkavégzést irányító felügyelő személy tetőhéjalási munkálatok végzésére szerződött és neki alárendelt munkaviszonyban álló dolgozók részére nem biztosította, nem írta elő, nem követelte meg a biztonsági szabályok által előírt például tetőfedéshez és vagy alpinista munkákhoz szükséges hevedereket, biztonsági rögzítéseket, kötélzetet, állványzatot. A munkavállalók felelőssége mellett tehát mindhárom feltétel bekövetkezett. Egyfelől akkor, amikor a biztonságos munkavégzésre vonatkozó biztonsági szabályokat megszegve megkezdték a tetőfedési munkálatokat, s kialakult az absztrakt veszélyhelyzet. A közvetlen veszélyhelyzetbe akkor fordul át az okfolyamat, amikor a munkások tetőre felmentek. Végül bekövetkezik a Btk. 165. § (2) bekezdésben meghatározott maradandó fogyatékoságot okozó eredmény.

4.9. Az orvosi tevékenység szakmai szabályainak megszegéséből adódó veszélyhelyzetek bírói értékelése

Az élet, a testi épség és az egészség védelmére vonatkozó gyógyításra vonatkozó orvosi ápolási szakmai előírásokat elsősorban az 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről továbbá az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet módszertani levelei. További támpontokat adnak az Egészségügyi Közlönyben megjelent protokollok, irányelvek és az Egészségügyi Minisztérium szakmai protokolljai.⁵⁷ E szerint a szakmai protokollok listája⁵⁸ „az aktuálisan végzett meghatározott egészségügyi ellátás, kezelés, beavatkozás, a beteg me-

⁵² 2/1998. (I. 16.) MüM rendelet a munkahelyen alkalmazandó biztonsági és egészségvédelmi jelzésekről.

⁵³ 14/2004. (IV. 19.) FMM rendelet a munkaeszközök és használatuk biztonsági és egészségügyi követelményeinek minimális szintjéről.

⁵⁴ 65/1999. (XII. 22.) EüM rendelet a munkavállalók munkahelyen történő egyéni védőeszköz használatának minimális biztonsági és egészségvédelmi követelményeiről.

⁵⁵ 32/1994. (XI. 10.) IKM r. hatályos kívül helyezte a 4/2002. (II. 20.) SzCsM-EüM együttes rendelet

⁵⁶ BH2001.7

⁵⁷ Az Egészségügyi Minisztérium szakmai protokollja „Plakk okozta parodontitis kezeléséről”

⁵⁸ <http://www.eum.hu/egeszsegpolitika/minosegfejlesztes/iepr-2012-01-25> (letöltési idő: 2014.02.07 17:54 perc)

nedzsment elvégzéséhez szükséges események és tevékenységek rendszerezett listája, a szakmai irányelvek és módszertani levelek ajánlásainak figyelembevételével.”

Álláspontom szerint az orvosi munkavégzés során felmerülő foglalkozás körében elkövetett közvetlen veszélyeztetés ok okozati bizonyítása, az egyik legnehezebb kérdés. A három lényeges tényállási elem: a „szabályszegés”, a „közvetlen veszély” és a „hátrányos eredmény” – amely konkrét személyre vonatkozóan térben és időben meghatározható módon a sérelem reális lehetőségének azonnali bekövetkezésével megtörténik –, nem mindig hozhatók egymással okozati összefüggésbe.

I. Az 1996. 182 számú bírósági határozat értelmében nem valósítja meg a foglalkozás körében elkövetett halált okozó gondatlan veszélyeztetés vétségét az az orvos, aki „*formális*” szabályszegéseivel nem veszélyeztette közvetlenül a beteg életét, testi épségét vagy egészségét, illetve a közvetlen veszély nem a foglalkozási szabályszegése folytán következett be.⁵⁹

II. A „*diagnosztikus tévedés*” esetén csak akkor állapítható meg az orvos büntetőjogi felelőssége, ha a tévedés egyben foglalkozási szabályszegésnek is tekintendő, mert sérti az orvosi tevékenységre irányadó objektív gondossági kötelezettséget.⁶⁰

A történeti tényállás szerint a terhelt két percutan⁶¹ jellegű epehólyag műtétet végzett, melyek után eltérő időben és okok miatt „*szövődmény*” lépett fel, majd végül a gyors orvosi beavatkozás ellenére a két 32 éves sértett elhalálozott. A vizsgálat megállapította, hogy a terhelt megfelelő végzettséggel és gyakorlattal rendelkezett a műtétek elvégzésekor a foglalkozási szabályokat ugyan megszegte, de az „*nem olyan volumenű és természetű szabályszegés volt, hogy az közvetlen veszélyhelyzetet idézet volna a sértettek számára*”. Ezért a bíróság értékelése szerint a terhelt azzal, hogy a sértettet nem megfelelő formában adott felvilágosításával csak kutatásetikai előírásokat segett meg, továbbá a sebésszel való konzílium elmaradása is csak formai szabályszegés, mivel a terhelt sokéves sebészeti gyakorlattal rendelkező sebész szakorvos.

Az eset teljes körű vizsgálata feltárta, hogy a terhelt megszegte az Egészségügyi Tudományos Tanács és az Országos Sebészeti Intézete által előírt azt a foglalkozás szabályt, hogy „*a műtét javallatát belgyógyással, sebésszel közösen kell megfogalmazni minden beteg esetében*”. Megszegte továbbá a vádlott a hivatkozott állásfoglalásban rögzített azt a fog-

⁵⁹ 1978. évi IV. tv. 171. § (2) bek. b) pont, 11/1987. (VIII. 19.) EüM r. 6. § (2) bek., 8. §

⁶⁰ 1978. évi IV. tv. 14. §, 27. §, 171. § (1) bek., (2) bek. b) pont.

⁶¹ Bőron át végzett műtéti beavatkozás

lalkozási szabályt is, hogy „közölni kell a beteggel a beavatkozás kockázatát” (vérzés, fertőzés), valamint megszegte a 11/1987. (VIII. 19.) EüM rendelet 8. §-ában írt foglalkozási szabályt is, mert a sértetteknek adott tájékoztatás nem volt teljes körű, a beavatkozás várható hatásaira, mellékhatásaira, és a lehetséges kockázatokra nem terjedt ki. Azonban – jóllehet a terhelt foglalkozási szabály hatálya alatt állva megszegte azokat –, a bíróság jogértelmezése szerint ki kell emelni, hogy a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés alkalmazásában kizárólag az élet, a testi épség és az egészség védelmére irányuló foglalkozási szabályoknak van büntetőjogi jelentőségük, vagyis olyan foglalkozási szabályoknak, amelyek megszegése veszélyt jelent a bűncselekmény jogi tárgyára. A tényállásban megjelölt körbe tartozó foglalkozási szabályok megszegése is csak akkor tényállásszerű, ha az elkövető szabályszegő tevékenységével okozati összefüggésben következik be az eredmény (más vagy mások életének stb. közvetlen veszélyeztetése vagy a testi sértés), illetve az elkövető mulasztása folytán nem akadályozza meg a tényállásszerű eredmény bekövetkezését, bár erre lehetősége volt.⁶² A fentiekből következik, hogy a terhelt olyan foglalkozási szabályszegést, orvosi mulasztást nem követett el, amely a sértettek életének közvetlen veszélyeztetésével, illetve a bekövetkezett halálos eredménnyel okozati összefüggésben állna.

4.10. Építkezés kivitelezésére vonatkozó, műszaki, statikai szabályok megszegésére vonatkozó esetek

Az ide vonatkozó szabályok sokasága mellett egy fontos kiemelendő jogi tény, hogy az építési munkák során alkalmazott építési műszaki ellenőr nem felelős a szakmai szabály megszegéséből eredő eredményért. Bírósági határozat⁶³ kimondja, hogy „Az építési műszaki ellenőr nem felel az építkezés biztonságos lefolyásáért, a munkavédelmi előírások betartásáért. Ha a kivitelezés előbbrevitelét közvetett módon szolgáló segédszerkezet (zsálužat, állványzat) összeomlása idézi elő a balesetet, a műszaki ellenőr büntetőjogi felelőssége nem állapítható meg.”⁶⁴ Az építési feladatok legfontosabb szabályait rögzítő jogszabályok szakmai iránymutatások.⁶⁵

⁶² BH1996. 182.

⁶³ BH2007.218

⁶⁴ 1978. évi IV. törvény 171. § (1) bek. és (2) bek. a) pont; 1998. évi XIX. törvény 6. § (3) bek. a) pont és 331. § (1) bek.

⁶⁵ 1999. évi LXXIV. törvény (építési engedély veszélyes létesítményekre) a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről, Az 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről és a 275/2013. (VII. 16.) Korm. rendelet az építési termék építménybe történő betervezésének és beépítésének, ennek során a teljesítmény

Az építési–bontási munkálatok foglalkozási szabályok megsértése kapcsán kialakuló veszélyhelyzet és ebből következő baleset, és maradandó testi sérülés okán keletkező jogvita eldöntése során mondta ki a bíróság, hogy nem valósítja meg a vádlott a foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetést, ha a foglalkozási szabályok megszegésével más, vagy mások életét, testi épségét vagy egészségét még gondatlanságból sem teszi ki közvetlen veszélynek.⁶⁶

4.11. Lőfegyver és lőszer, a robbantószer illetve robbanóanyagra vonatkozó előírások megszegése.⁶⁷

A bíróság jogértelmező határozatával⁶⁸ megtette a halált okozó, foglalkozás körében elkövetett szándékos, illetve gondatlan veszélyeztetés elhatárolását, a lőfegyver kezelésére vonatkozó szabályok megszegésével elkövetett veszélyeztetés kapcsán.

A történeti tényállás szerint a terhelt katonaként alkoholos állapotban, szolgálati telepelyén szolgálati időben, több katonatársa körében játszadozott szolgálati lőfegyverével: elővette, kibiztosította, kitárazta, majd elsütötte. Ezt csapattársainak is megmutatva, azt a kérdést tárgyalták, hogyha a pisztolyt bebiztosított állapotban felhúzzák, kerülhet-e a tárból lőszer a töltényürbe. Majd a fegyvert átadta a sértettnek, aki végigcsinálta az említett cselekménysort. A terhelt visszakérte a fegyvert, de nem győződött meg arról, hogy az kibiztosított állapotban van-e. Beszélgetés közben a fegyvert a sértettre irányította és elsütötte. A sértett a sérülés bekövetkeztében fellépő heveny belső vérzés miatt kórházba szállítás közben meghalt.

Az indokolásban a bíróság kimondja, hogy a lőfegyverrel elkövetett veszélyeztetés, akkor minősül szándékosan elkövetettnek, ha a lőfegyver kezelésére vonatkozó szabályok szándékos megszegésén túlmenően, a lövésnek az életet vagy testi épséget veszélyeztető mó-

igazolásának részletes szabályairól. 103/2006. (IV. 28.) Korm. rendelet az építésüggyel kapcsolatos egyes szabályozott szakmák gyakorlásához kapcsolódó szakmai továbbképzési rendszer részletes szabályairól
104/2006. (IV. 28.) Korm. rendelet a településtervezési és az építészeti-műszaki tervezési, valamint az építésügyi műszaki szakértői jogosultság szabályairól
252/2006. (XII. 7.) Korm. rendelet a településrendezési és az építészeti-műszaki tervtanácsokról
191/2009. (IX. 15.) Korm. rendelet az építőipari kivitelezési tevékenységről
192/2009. (IX. 15.) Korm. rendelet az egyes építésügyi szakmagyakorlási tevékenységekről

⁶⁶ BH2005. 132

⁶⁷ 2012. évi C. tv. 324, 325, 326 §§.

2004. évi XXIV. törvény a lőfegyverekről és lőszerekről

253/2004. (VIII. 31.) Korm. rendelet a fegyverekről és lőszerekről

115/1991. (IX. 10.) Korm. Rendelet a kézilőfegyverekről és lőszerekről, a gáz- és riasztófegyverekről, valamint a légfegyverekről és a lőterekről

⁶⁸ BH1991. 464

don történő leadása is szándékosan történik.⁶⁹ Esetünkben a terhelt többszörösen megszegte a fegyver tartására vonatkozó szabályokat,⁷⁰ mert játszott a fegyverrel, azt más sorkatonákra irányította, illetve elmulasztotta ellenőrizni, hogy fegyvere nem került-e kibiztosított állapotba. Ebből arra következtetünk a cselekmény alapján, hogy a terhelt előre látta magatartásának lehetséges következményeit, azonban könnyelműen bízott abban, hogy a fegyver biztosított állapotban van és nem fog elsülni. Ezért a cselekményt tudatos gondatlansággal⁷¹ követte el. Így a foglalkozási szabályt szegő a terhelt cselekményét a bíróság halált okozó, foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés vétségének minősítette.

4.12. A közlekedési szabályokra vonatkozó büntetőjogi és szabálysértési magatartási szabályszegés gyakorlati elemzése

Foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés vétségét és nem közlekedés biztonsága elleni bűncselekményt valósít meg, aki a közlekedés biztonságát nem aktív magatartásával veszélyezteti, hanem a foglalkozása szabályainak megszegésével gondatlanságból idézi elő a sértett halálát eredményező veszélyhelyzetet.⁷²

A történeti tényállás szerint, egy lakossági bejelentésre, előre nem tervezett feladatként – a déli órákban a terhelt utasítására és irányításával került sor az útburkolat javítási munkálatainak megkezdésére, amelynek során 6 méter szélességben az aszfaltot több centiméter mélyen megbontották. A munkaidő végére a feladattal nem végeztek. A felbontott úttestet a jobb oldali forgalmi sávban 1,2 méter szélességben és 10,3 méter hosszúságban piros–fehér csíkozású terelőléccel lekerítették. Ezt követően a terhelt és munkatársai a munkaterületről távoztak. A közúton létesített elkorlátozás az előírásoknak nem felelt meg. A szabálytalanul kihelyezett elemek megfelelő előjelzéséről a terhelt nem intézkedett, a felbontott úttest biztonságos és szabályos elkeríttetése, illetve előjelzése érdekében azonban sem az üzem-mérnökség vagy a forgalomtechnikai csoport, de a központi ügyelet felé sem tett bejelentést. A közlekedés biztonságát garantáló jelző, előjelző és világító berendezések elhelyezésére ezért nem került sor. A helyszínt a több mint 500 méterre levő „Útszűkület” és 40 km/óra „Sebességkorlátozás” jelzőtáblák jelezték, ennek hatályát azonban egy közeli – a 87-es számú főút és az ahhoz becsatlakozó – utca kereszteződése feloldotta.

⁶⁹ KBJD 226. sz. és KBH 11/1990. számú eseti határozatok

⁷⁰ 39/2012. (III. 12.) Korm. rendelet: a fegyverekről és lőszerkekről szóló 253/2004. (VIII. 31.) Korm. rendelet és a biztonsági okmányok védelmének rendjéről szóló 86/1996. (VI. 14.) Korm. rendelet módosításáról szól.

⁷¹ Btk. 8.§ luxuria.

⁷² BH2011. 156

A sértett másnap hajnalban, de még éjszakai sötétségben a felbontott főút lakott területen kívüli részén 62–65 km/óra sebességgel haladt a gépkocsijával. Az általa igénybe vett forgalmi sávban szabálytalanul elhelyezett, belógó útakadályt kb. 22,1 méterről észlelve vészfékezett. Ennek hatására az elkorlátozó terelő lécbal szélének ütközve áttért az út menetirányára szerinti bal oldalára, ahol a vele szemben szabályosan, kb. 59–62 km/óra sebességgel haladó és ekkor már ugyancsak vészfékező B. T. által vezetett tehergépkocsival frontálisan ütközött. A baleset következtében a sértett a helyszínen életét veszítette.

A bíróság ítéletének indoklásában kimondta, hogy a terhelt a konkrét veszélyhelyzet kizárásának biztosítását célzó kötelezettségének nem tett eleget, a gondatlansága miatt kialakult veszélyhelyzet folytán pedig a súlyos következménnyel, s a sértett halálával járó baleset ténylegesen bekövetkezett. Mulasztása és a súlyos eredmény bekövetkezése között közvetlen okozati összefüggés áll fenn, amelyben a II. r. terhelt útellenőrként tanúsított gondatlan eljárása csupán közreható okként (concausa) játszott közre. Mindezt figyelembe véve a cselekmény a halált okozó, foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés vétségeként értékelhető.

4.13. A foglalkozási szabályok hatálya büntetőjogi értékelés szempontjából

Felmerül a kérdés, hogy hogyan és mikortól kerül az adott tevékenység foglalkozási szabályai alá az, aki például nem rendelkezik a szakma műveléséhez szükséges alapvető ismeretekkel sem. A 2012. évi C. törvény 165. § értelmében, „Aki foglalkozási szabály megszegésével más vagy mások életét, testi épségét vagy egészségét gondatlanságból közvetlen veszélynek teszi ki, vagy testi sértést okoz, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő” Hogyan és miért várja el a jogalkotó, hogy az a kontár személy, aki nem rendelkezik az adott szakmai szabályok ismeretével, felismerje szakmai szabályszegést és előre láthassa magatartása következményeit. Erre a kérdésre a Legfelsőbb Bíróság 2001. 209. sz. határozatában megadja a konkrét választ. „*Nem a foglalkozás körében elkövetett, halált okozó gondatlan veszélyeztetés vétségét, hanem a gondatlanságból elkövetett emberölés vétségét – és ezzel bűnhalmazatban a méreggel visszaélés vétségét – valósítja meg a vádlott, aki a sértett által befogott kutya bőre alá adott, strychnint tartalmazó fecskendő alkalmazása során, az állat megmozdulása folytán a sértett kezét is megsérti, aki ez által, a halálát eredményező sérülést szenved.*” Tehát a Legfelsőbb Bíróság úgy találta, hogy a vádlottat a jelzett esetben nem tudatos gondatlanság, hanem a gondatlanság enyhébb foka,

a hanyagság⁷³ terheli, mert a mérgezés használatához és birtoklásához szükséges ismeretek hiányának oka a tőle elvárható figyelem és gondosság elmulasztása volt. A foglalkozási szabályok hatálya tehát bárkire vonatkozhatnak, aki az adott tevékenységet nem alkalomszerűen végzi, az eredményhez vezető okfolyamat, illetve az eredmény tárgyi súlyát mérlegelve egyértelműen megállapítható milyen mélységben, rendszerességgel műveli.

Az ítélezési gyakorlatban ismertek olyan álláspontok – idézi Kónya István⁷⁴ az 1960.2448., 1980.5. számú bírósági határozatot –, hogy *„a foglalkozási szabályok elkövetett veszélyeztetés tettesei kizárólag olyan személyek lehetnek, akik szakképesítésüknek vagy rendszeresen folytatott mesterségüknek, tevékenységüknek írott vagy íratlan normáit illetve a törvény szerint foglalkozási szabályoknak megjelölt tevékenységi normákat sértnek meg, valamint az ilyen általánosan elfogadott szabályokhoz kötött egyéb tevékenységet folytatnak.; míg ha ilyen képesítéssel nem rendelkeznek: a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés miatt nem vonhatók felelősségre; ha pedig magatartásukból kifolyólag más súlyos testi sérülése vagy halála következik be, a gondatlanságból elkövetett súlyos testi sértés illetőleg emberölés büntette miatt vonhatók felelősségre.”*

Az új büntetőszabály azonban ezt az álláspontot teljesen megszünteti és egyértelműsíti, hogy aki foglalkozási szabály hatálya alá tartozó tevékenységet végez, még ha egyszer is teszi, akkor annak hatálya alá kerülve ipso iure bekerül a büntetőszabály keretdiszpozíciójába és vele szemben – a általános törvényi tényállás szükséges feltételeinek megléte esetén – büntetőeljárás indítandó.

⁷³ negligentia

⁷⁴ KÓNYA ISTVÁN: 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről - Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára 3. kiadás. Budapest, 2013. HVG-ORAC lap- és könyvkiadó Kft.

V. összefoglalás, de lege ferenda gondolatok

A dolgozatomban igyekszem bemutatni a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés jogtörténeti ismertetését és a legfontosabb okszűrő és okkiválasztó elméleteket. A tényállás rövid bemutatásán túl a bírói gyakorlatból kiemelt néhány jogesettel illusztrálom az okozati összefüggéseket. Szeretnék rámutatni arra, tényre, hogy az orvosi hivatást talán érdemes lenne külön kezelni más foglalkozási szabályoktól.

Annak fényében, hogy

1. az orvosi hivatás közvetlen tárgya a gyógyítás, az emberi élet testi épség megőrzése,
2. az orvosi beavatkozás szinte mindig együtt jár a gyógyítás természetéből fakadó olyan invazív beavatkozásokkal, melyek el nem hárítható kockázattal járnak,
3. ezeket nem ritkán nehéz elhatárolni a foglalkozási szabályszegéstől a már említett **megengedett szövődmény** nehezen meghatározható kérdésköre miatt

kimondható, hogy még mindig különösen nehéz ezekben az esetekben a bűnösség bizonyítása, mert vagy nem indul eljárás, vagy az okozati összefüggés nem bizonyítható. A Magyarországon induló 200–300 „műhibaper”,⁷⁵ melyekből nyomán csak nagyon kis végződik vádemeléssel is. A tájékoztatás követelményének ellenére a műhibák személyre vonatkoztatható része jobbra ma is inkább rejtve marad, így az orvosi műhibák miatt indult eljárásokban inkább a polgári ügyek túlsúlya az uralkodó.⁷⁶ Idézném Dr. med. et jur. Petrassy Miklós ügyvéd, belgyógyász szakorvos, egészségügyi és biztosítási szakjogász azon véleményét melyből kitűnik, hogy a büntetőeljárás „csupán” erkölcsi elégtételt adhat.⁷⁷ Ebből az következik, hogy egy kártérítés elegendő, de egy büntetőeljárás orvos vagy orvosok ellen „valójában senkinek nem lehet az érdeke.” Ennél a véleménynél a sértetti pozíció nagyon is sérülhet, sőt továbbmenve a közvetlen a különös és az általános jogtárgyat is egyaránt sérti.

⁷⁵ DR. WELLMANN GYÖRGY a Kúria polgári kollégiumának vezetője nyilatkozta a népszabadságnak 2008-ban, annak a vizsgálatnak a tapasztalatairól, amely az orvosi műhibaperek bírói gyakorlatát tekintette át.

⁷⁶ DÓSA Ágnes: Az orvos kártérítési felelőssége. HVG-Orac kiadó Budapest, 2004. és SÁNDOR Judit: Gyógyítás és ítélkezés. Medicina kiadó, Budapest 1997.

⁷⁷ <http://www.petrassydr.hu/orvosi-muhiba/orvos-ugyved/orvosi-muhiba> (letöltve: 2014. november 1. 15:54)

Az orvosi hivatás tárgyát: az életet, az emberi méltóságot, és a testi épséget az Alaptörvény fokozott védelemben részesíti.⁷⁸ Az orvosi műhiba meghatározása a „*lege artis*” tekintetében olyan eltérő fogalom–meghatározások és jogirodalmi viták figyelhetők meg, melyek alátámasztják a dolgozatomban vázolt problémát. Felsoroltam a foglalkozási szabályszegések öt nagy csoportját, melyek közül csak egy az orvosi szabályok megszegésével megvalósított bűncselekmény, azonban azért ennek mentén foglalom össze e bűncselekmény elkövetési formáit, jellemzőit, sajátos karakterisztikáját, mert az orvosi hivatás az előbb említettek miatt a társadalomban súlyozottan jelenik meg.

5.1. Az orvosi hivatás, a „műhiba” más foglalkozási szabályoktól való eltéréseinek kiemelése

Az „orvosi műhiba” a köznap gondolkodásban összemosódik a polgári perben érvényesített kárigény illetve egy büntetőeljárás keretében a foglalkozási szabályok megsértésével elkövetett veszélyeztetési magatartás vizsgálatával. Az orvosi szabályszegés – az előbbieken leírtaknak megfelelően – csak akkor tényállásszerű, ha közvetlen veszélyhelyzetet idéz elő és ez a magatartás szorosan kapcsolódik a foglalkozási szabály megszegéséhez.

Az úgynevezett „szövődményeket” sem jogirodalom, sem az ítélkezési gyakorlat nem írja a szabályszegő elkövető terhére. Ez, az úgynevezett „megengedett vagy elkerülhetetlen kockázat” területe, melynél hiányzik a társadalomra való veszélyesség, vagyis a jogellenesség ténye, így nem büntethető. Ettől azonban vagyoni vagy nem vagyoni kár keletkezhet, amely polgári igényt megalapozhat, de a magatartásnak büntetőjogi értékelését nem vonja maga után. További nehézén értékelhető terület a „helytelen diagnózis” megállapítása. Belátható, hogy szövődmény, mint a létesítő októl eltérítő okként nem létezik más foglalkozási szabályok esetében. Az orvosi hivatás megszegésére alkalmazott „műhiba” kifejezés beszédes, ugyanakkor számos eltérő definíciót is találunk. A terület elméleti vitának bemutatására és elemzésére terjedelmi okokból nem kerülhet sor. Dr. Balogh Ágnes doktori értekezésében⁷⁹ bemutatja azokat a definíciókat, melyeknek konklúziójaként kijelenthetjük, hogy az „orvosi műhiba” fogalma, valójában a „*lege artis*” szabályainak megszegését jelenti.

⁷⁸ Magyarország Alaptörvénye kimondja, a Szabadság és Felelősség II. cikkében, hogy „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg”; illetve a XX. cikk (1) bekezdésében „Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.”

⁷⁹ BALOGH Ágnes: Az egészség védelme a büntetőjogban. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola. (PhD-értekezés 2006.) 144. o.

5.1.1. A „lege artis”

A „lege artis” jelentéséből következik az a magas szintű társadalmi elvárás, amely a művészi hivatás szintjére emeli az orvosi hivatást. A lege artis ugyanis a „szabályszerűen, annak rendje és módja a művészet szabályai szerint történő feladatvégzést”⁸⁰ jelenti. Egészen pontosan a lege artis az orvos–szakmai szabályok, protokollok, egyetemi tankönyvek, előírások, kutatások eredményeinek a legnagyobb gondosság és legmagasabb empátia mellett végzett hivatás tökéletes teljesítésére utal.

Az orvos tevékenysége minden korban a legbensőségesebb bizalmi viszonyon alapult, amelyet csak felerősített a beteg ember elesettsége, a gyógyítóra való „ráutaltsága”. Annak elfogadása, hogy egy invazív beavatkozás során okozott testi sértésért cserébe a gyógyulás vagy az élet folytatásnak esélye keletkezik, a társadalom évezredes szokásjogi és hagyományokon alapuló keretrendszert fogadott el.

Ezért övezi tisztelet és megkülönböztetett jogi védelem az orvosi foglalkozást végző személyeket és intézményeket.⁸¹ A társadalomban betöltött és elfoglalt helyük – megkülönböztetett szerepkörüknek köszönhetően – minden korban magas volt és ma is az. Az orvosi tevékenység magas szinten történő végzéséhez hosszas előtanulmányok és olyan szakmai ajánlások, protokollok által szegélyezett út vezet, melyet a jog csak kívülről képes szemlélteni és kénytelen a szakma szabályainak ismerőire hagyatkozni egy–egy szabályszegés kivizsgálása, elbírálása tekintetében. Ezért egy jogi eljárás kimenete nagyban függ attól, hogy a felderített tények bizonyítási eszközök mellett mit nyilatkozik, vagy mit tart elfogadható szövegmények, hibának az orvos szakértő.

A műhibaperek alatt tehát általában azon polgári pereket értjük, melyek valamilyen – az orvosi beavatkozás során azzal okozati összefüggésben keletkező kárigényt érvényesítésére tesz kísérletet általában az egészségügyi intézménnyel vagy magával az orvossal szemben. A foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés megállapítása már az állam büntetőjogi igényének érvényesítése céljából induló büntetőeljárás keretében történik meg.

5.1.2. Érvék az orvosi hivatás kiemelésére a foglalkozási szabályok alól

Az orvos által elkövetett szabályszegés következtében beálló közvetlen veszélyhelyzet, mint büntetőjogilag értékelhető „eredmény” és az úgynevezett „megengedett szövegmény” közti terület olyannyira orvos–szakmai illetve tudományos kérdés, amit sokszor a szakér-

⁸⁰ Az idegen szavak és kifejezések kéziszótára szerint.

⁸¹ Btk. 459. § (12) közfeladatot ellátó személy: f. pont.

tők egymásnak ellentmondó nyilatkozatai is igazolnak. Az eredmény attól függően lesz tehát büntetőjogilag is értékelhető, ha az okozati összefüggés láncolata kétséget kizáróan mutat az azt kiváltó ok felé. Egy azonban büntetőeljárásban sokszor esély sincs arra, hogy kiderüljön: a bekövetkezett eredmény és a kiváltó magatartás között van-e okozati összefüggés. Mert nem ritkán közbeékelődik a bíró részére ismeretlen és jogilag nehezen áttekinthető terület, a megengedett szövődmény kérdése, ami adott esetben eltérítheti a felelősségre vonást.

Hivatkoznék a 2006-ban született Legfelsőbb Bíróság⁸² indoklására, melyben több⁸³ spontán vetélés előidézése „ismeretlen tabletták” és „szerek” következtében bekövetkezett magzati halálesetek mellett, az anyák megtevesztése és részükre súlyos testi sértés okozása tekintetében a bíróság nem látta megalapozottnak a foglalkozás körében elkövetett szabályszegést, annak ellenére sem, hogy az orvos szinte minden etikai szabályt megszegve nem törzkönyvezett gyógyszert alkalmazva követte el tettét.

Az orvosi hivatás tehát messze több – nem lebecsülve egy gázszerelő vagy egy építési vállalkozó hivatását – mint más foglalkozás, mert közvetlenül foglalkozik – mondhatni központi eleme –, az emberi élet az életminőség, a betegségek kezelése. Indokolt továbbá az elkülönítés azért is, mert az orvosi hivatás gyakorlójához az esetek többségében – betegsége okán – teljesen kiszolgáltatott állapotban kerül a későbbi sértett. Ezzel összehasonlítva a munkaadónak alárendelt munkavállalói viszony is kevésbé kiszolgáltatott jogviszony, mint az orvos–beteg közti jogviszony, főként, ha számításba vesszük egy elesett beteg ember, sokszor magatehetetlen idős ember. Itt az érdekérvényesítés a tájékoztatás előírása is csupán formális marad. Az sem elhanyagolható, hogy orvos–beteg alá–fölérendeltségéből adódóan, akár a legsúlyosabb jogsértés is rejtve maradhat.

Az évezredek óta szinte változatlan orvos beteg viszonyt és annak érzékenységet jól mutatja maga a Hippokratészi eskü szövege is, amely az orvosi hivatás alapköve. Egyetlen hivatás sem létezik – az orvosi hivatáshoz hasonlóan –, amelynek szinte változatlan ókori foglalkozási szabályszerzője lenne. A hippokratészi esküszövegben, gyönyörű formában megfogalmazódik mindaz a magatartási- és foglalkozási norma, amely a ma orvosait is köti. Szépen illusztrálja, hogy az orvosi munka tárgya maga a társadalmat alkotó Ember, amelynek méltóságát, testi, lelki egészségét a jog mindenekfelett és korlátozhatatlanul védeni igyekszik. Mert nem az Ember van a jogért, hanem a jog szolgálja az Embert.

⁸² BH 2006. 77

⁸³ A történeti tényállás szerint négy magzat

5.2. Az ítéleti indokolásokban egységes okozatossági elvekre történő utalás

Amint a harmadik fejezetben az okozatossági elméteknél kifejtettem, a megvizsgált ötven bírósági határozat és három anonimizált rendőrségi nyomozati anyag indokolása - foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés tényállásában azt közvetíti, hogy az okozati összefüggések bemutatása és indokolása nem következetes. Példaként idézem az egyik szakértői indokolást: *„Néhai sértett igazságügyi boncolását végző üi. orvosszakértő véleménye alapján nevezett halála természetes úton, az agylágyulás, a combverőerek vérrögös elzáródása, ezek szövődményeként kialakult kezdődő tüdőgyulladás és szervezeti önmérgeződés következtében kialakult vérkeringési és légzési elégtelenség miatt állt be. Az orvosszakértői vélemény szerint a hasüregben talált géztörlő és a halál oka között közvetlen okozati összefüggés nem bizonyítható, azonban a boncolás során a teljes orvosi dokumentum nem állt a vizsgálatot végző szakértő rendelkezésére. A teljes orvosi dokumentáció bekérését követően igazságügyi szakértői vélemény kiegészítésre került sor, ahol a rendelkezésre álló teljes dokumentáció alapján megállapításra került, hogy a sértett halálával a hasüregben hátrahagyott törlő közvetlen okozati összefüggésben nem áll, a közvetett okozati összefüggés orvosszakértői módszerekkel nem bizonyítható.”* Itt a regularitás okazonosító mellett a „többes okozás okszűrőt”⁸⁴ is láthatjuk, ami az orvosi felelősség megállapításánál szinte mindig felmerül. Több olyan ok létezik (idős betegeknél számos betegség és tünet létezik), melyek az eredményt létrehozhatták, de ezek közül csak egy lehet az, amelyik büntetőjogi relevanciával bír. Ez azonban nem kerül feldolgozásra, mert a nyomozást megszüntető határozat megfordul azon a sarkalatos orvosszakértői véleményen, hogy a sértett halálával a hasüregben hátrahagyott törlő közvetlen okozati összefüggésben nem áll. Ezért *„[A]z orvosi dokumentációkban nem feltalálható, hogy a műtét végeztével hiány került volna megállapításra a törlőkendők vonatkozásában, valamint az sem feltalálható, hogy a betegben tamponálás miatt törlőkendőt hagytak volna. A beteg panaszmentesen hagyta el az egészségügyi intézményt és a későbbiekben sem jelentkezett semmilyen hasi panaszokkal.*

A rendelkezésre álló orvosi dokumentumok, valamint tanúvallomások során nem állapítható meg, hogy az operációt végző orvosok közül, mely személy vétett a szakmai szabályok ellen a betegben hagyott törlőkendővel.

A nyomozás során olyan személyi és tárgyi bizonyítékokat felkutatni, melyek alapján az elkövető kiléte megállapítást nyerne nem volt lehetséges.”

⁸⁴ A „többes okozás” elnevezés nem elkövetői magatartásra utal, hanem, hogy több együtttható ok értékelésével állunk szemben.

A nyomozati szakaszban a hatóság szakértő kirendelésével mintegy áttesz az ügy érdemi kérdéseit, s ha a szakértő úgy nyilatkozik, akkor az eljárást további vizsgálódás nélkül megszünteti. A szakértő általában a regularitás okkiválasztó elvét alkalmazza, amit sokszor a bírói ítéleti indoklás elrejt. A szakértő az okozatosság megállapításánál, általános szabályszerűségekre, azok kombinált alkalmazására alapozza, melyeket speciális szaktudása folytán ismer, s ez eltér a bíró által alkalmazott okozatossági szűrők és okkiválasztó elméletektől. Ahogy Blutman László is említi,⁸⁵ a „*tények megállapítására szolgáló következtetés alapjaként számos alkalommal szolgálhat valamilyen szabályszerűségekre való hivatkozás. Azonban ezek legnagyobb része nem valamilyen okozati összefüggés azonosítása, hanem valamilyen tény fennállására való következtetés, vagy valamilyen tény tulajdonságának, jellegzetességének rögzítésére szolgál. Gyakori például, hogy a bíróság a terhelt tudatállapota az eset körülményeiből az élettapasztalat alapján közvetetten következtet.*” Tehát a bíróság is alkalmazhatja a regularitás elvét, de mint okszűrő. A szakértő is a regularitás elvét alkalmazza, de ő, mint okkiválasztó elv. A szakértő által megállapított létező vagy nem létező okozatosság, nagyon lényeges, de láthatóan csak egy elem, az ok- okozati összefüggések láncolatában.

A *conditio sine qua non* kontrafaktuális kérdésfeltevése (azaz létrejött volna-e a beteg halála a hasüregben hagyott tampon nélkül), rögtön láthatóvá teszi a (szakértői) regularitás elvét, a többes okozás elméletét, és az adekvát kauzalitás elméletét. A szakértő felmutatja hányféle betegsége volt az elhunytaknak, s azokat a szakmai protokollok mércéjéhez képest milyen pontossággal és odafigyeléssel végezték. Így a bekövetkezett hátránnyal járó káros eredmény lehetőségének valószínűségének fokát a szakértői vélemény jelzi. A többes okozás kérdését taglaló *concausa*-t azonban már nem a szakértő, hanem az objektív szemlélő, a bíró fogja feldolgozni a rendelkezésére álló adatok alapján, s innen továbblépve mintegy második lépcsőben az adekvát kauzalitást elvének segítségével kiszűri és felépíti a teljes zárt láncú okfolyamatot, amely végül a szoros okozati összefüggést megteremti a létesítő ok és a bekövetkezett eredmény között fennáll.

Lege ferendaként talán megfogalmazható, hogy az ügyben eljáró bíró kötelező jelleggel tüntesse fel az ítéleti indoklásban, az adott ügyben releváns oksági érveléshez felhasznált fogalmakat, elveket és rajzolja fel a teljes összefüggés rendszert, aminek alapján látja, vagy nem látja az okozati összefüggést. Az általános törvényi tényállás rendszerében az objektív

⁸⁵ Blutmann László: Egy elhanyagolt okozonosító mérce: a regularitás a magyar büntetőjogban. http://www.matarka.hu/cikk_list.php?fusz=115816 (letöltés ideje: 2014. december 1.)

oldalon elhelyezkedő okozati összefüggés olyan elem, amely a bűncselekmény tárgyi súlya, az elkövetési magatartás mellett olyan tulajdonságokkal bír, melyet a jogalkotó általánosságban nem rögzíthet jogszabályban. A cselekmény és az eredmény között létrejövő okozati összefüggés feltárása és az ehhez szükséges módszerek, elvek, filozófia a jogirodalmi tételek sokasága leginkább a jogalkalmazói gyakorlat szerves része.

A bíróságok által meghozott ítélet indokolásában a kérdést legtöbbször súlya ellenére csak egy két szóval jelzik, hogy „*az okozati összefüggés bizonyítható/nem volt bizonyítható*”. Az alany és a passzív alany - ha elhunyt a sértetti képviselő - számára is informatívabb lenne, ha a bíróság az ítélet indokolásában egységes fogalomkészletet alkalmazva pontosan bemutatná a feltárt okozati összefüggés láncolatát. Ez szolgálná a jogbiztonságot a közérthetőséget és ezeken keresztül hatna a speciális és a generális prevencióra, ami az önkéntes jogkövetést erősítené.

VI. Felhasznált irodalom

6.1. Könyvek

ANGYAL PÁL: A veszélyfogalom a Büntetőjogban. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest, 1942.

ANTALÓCZY PÉTER: az állami egyházjog alapjai Budapest, Patroncinium kiadó 2012.

BALÁZS P. ELEMÉR: Az okozatosság büntetőjogi problematikája. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata 7. Szám. 1936.

BELOVICS – SINKU– MOLNÁR: Büntetőjog II. (Különös Rész), HVG–ORAC kiadó, Budapest, 2012.

BLASKÓ BÉLA: Magyar Büntetőjog általános rész. Rejtjel kiadó Budapest, 2010.

BLASKÓ BÉLA: Általános részi szemléltető táblázatok a büntető anyagi jog köréből. Rejtjel kiadó Budapest, 2004

CSIZMADIA – KOVÁCS – ASZTALOS: Magyar jogtörténet. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 1998.

DÓSA ÁGNES: Az orvos kártérítési felelőssége. HVG–Orac kiadó Budapest, 2004.

FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: A Római Jog története és intézményei. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.

GÖNCZI KATALIN, HORVÁTH PÁL, STIPTA ISTVÁN, ZLINSZKY JÁNOS: Egyetemes Jogtörténet I. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 2006.

ILLÉS JÓZSEF: Bevezetés a Magyar jogtörténetbe. Politzer Zsigmond és Fia Könyvkiadása, Budapest, 1933.

KÓNYA ISTVÁN: 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről - Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára 3. kiadás. HVG-ORAC lap- és könyvkiadó Kft. Budapest, 2013.

MARTON GÉZA: A polgári jogi felelősség. Triorg kiadó Budapest, 1993.

OPPENHEIM, A. LEO: Az ókori Mezopotámia. Gondolat kiadó Budapest, 1982.

SÁNDOR JUDIT: Gyógyítás és ítélkezés. Medicina kiadó, Budapest 1997.

SZENT BIBLIA: Károli Gáspár fordításában.

UJVÁRINÉ ANTAL EDIT: Felelősségtan, Novotni Kiadó Miskolc, 2002.

VALENTINE, ELISABETH R.: Fogalmak és nézőpontok a pszichológiában. Budapest, Osiris Kiadó, 1988.

VISKI LÁSZLÓ: Közlekedési büntetőjog. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó Budapest, 1974.

6.2. Ph.D. értekezések, tanulmányok, módszertani levelek

BALOGH Ágnes: Az egészség védelme a büntetőjogban. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola. (PhD-értekezés 2006.)

BELOVICS Ervin: A büntetendőségre kiható társadalomra veszélyességet kizáró okok vizsgálata (értekezés)

BLUTMAN LÁSZLÓ: Okozatosság, oksági mércék és a magyar bírói gyakorlat – Szegedi Tudományegyetem 2011. (tanulmány)

HOLLÁN MIKLÓS: Megkésett búcsú a társadalomra veszélyességtől. Jogelméleti Szemle 2003/4. szám

JOGÁSZ INTERDISZCIPLINÁRIS TÁRSASÁG ELNÖKSÉGI ÁLLÁSFOGLALÁSA: Igazságügyi Orvosszakértő az úgynevezett „orvosi műhiba” miatt indult polgári- és büntetőeljárásban.– 2001. május 4. Magyar Orvos

Ifj. LOMNICI ZOLTÁN: A tájékoztatáson alapuló bejegyzés intézményének felelősségi kérdései a hazai joggyakorlat tükrében – „Jog és felelősség” – szimpózium a PPKE JÁK Jog- és Államtudományi Doktori Iskolájában (2006. november)

Ifj. LOMNICI ZOLTÁN: Az orvosi jog és az orvosi jogviszony alapvonalai. Doktori értekezés 2013.

MAKAI ATTILA – PARÁDI ÁKOS: Büntetőbírói jogértelmezés Magyarországon a '90-es években. Jogelméleti szemle (2000/3. szám)

MÁRKUS ZSUZSANNA: Bányavárosi boszorkányperek, különös tekintettel egy 1715. évi Telkibányai esetre. 2009. (tanulmány)

ORSZÁGOS IGAZSÁGÜGYI ORVOSTANI INTÉZET 16. számú módszertani levele a testi sérülések és egészségkárosodások igazságügyi orvosszakértői véleményezéséről

SZÜCS PÉTER: A magánjogi felelősség egységes szabályainak felállítására tett kísérlet. Jogi Fórum 2011.12.08.

TÓTH-ZSÁMBOKI JUDIT: az életveszélyt okozó testi sértéssel kapcsolatos problémákról – A 2009. április 6–8. között megrendezett XXIX. jogi OTDK Büntetőjogi II. Különös Rész I. tagozatában különdíjat elért dolgozat rövidített, szerkesztett változata (konzulens: Újvári Ákos)

VARGÁNÉ NAGY LÍVIA: Az ittas vezetés elméleti és gyakorlati kérdései. Konzulens: Dr. SÁNTHA FERENC, egyetemi docens. Miskolci Egyetem Állam– és Jogtudományi Kar Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék Szakdolgozat 2013.)

6.3. Bírói határozatok, elvi döntések, kollégiumi vélemények

3/2013. számú BJE határozat,

4/2013. számú BJE határozat

1586–2007. büntető elvi határozat

B 29/2012. számú büntető elvi döntés

Legf. Bír. Pfv. III. 22.283/2001. sz

BH1980.5., BH1981.394., BH1983.345., BH1984.301., BH1991.464., BH1996.182., BH1996.627., BH1996.7., BH1996.72., BH1998.5., BH2001.209. , BH2001.7., BH2002.129., BH2003.179., BH2003.312., BH2003.489., BH2004.216., BH2005.132., BH2005.236., BH2005.273., BH2005.309., BH2006.102., BH2006.77., BH2007.218., BH2007.73., BH2008.3., BH2010.31., BH2010.317., BH2011.29.156.

BH2011/150. BH2011/70. BH2011/773. BH/2011/1. BH2011/5. BH2013/3. BH2011/7. BH2012/5. BH2011/3. BH2011/28. BH2011/46. BH2006/2. BH2011/10. BH2007/32. BH2011/49. BH2012/21. BH2011/13. BH2011/10. BH2011/156. BH2011/29. BH2013/113. BH2013/203. BH2014/133. BH2011/154. BH2012/116. BH2012/38. BH2012/42. BH2013/3. BH2013/47. BH2013/64. BH2011/54. BH2012/29. BH2011/101. BH2012/161. BH2012/218. BH2012/259. BH2012/325. BH2012/67. BH2011/24. BH2012/33. BH2013/19. BH2013/24. BH2013/59. BH2011/10. BH2011/117. BH2011/55. BH2011/402. BH2012/37.